

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Diplomová práce

**Ekonomické důsledky sociálních problémů v zemích
bývalého Sovětského svazu – Ukrajiny a Ruské federace**

Kovalenko Olga

© 2022 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Olga Kovalenko

Hospodářská politika a správa
Podnikání a administrativa

Název práce

Ekonomické důsledky sociálních problémů v zemích bývalého Sovětského svazu – Ukrajiny a Ruské federace

Název anglicky

The Economic Consequences of Social Problems in the Countries of the Former Soviet Union – Ukraine and the Russia Federation

Cíle práce

Hlavním cílem diplomové práce je vyjádřit ekonomické důsledky sociálních problémů Ukrajiny a Ruské federace s vyhodnocením aktuálního stavu vybraných makroekonomických ukazatelů. Dílčím cílem je zhodnocení sledovaných ekonomik s využitím makroekonomických ukazatelů a provedení jejich komparativní analýzy.

Metodika

Diplomová práce bude rozdělena do dvou částí, teoretické a analytické. Teoretická část práce bude zpracována formou literární rešerše s využitím studia odborné literatury českých a zahraničních autorů; čerpány budou rovněž aktuální informace z odborných časopisů a internetových zdrojů. Analytická část se bude zabývat analýzou základních vybraných makroekonomických ukazatelů. Pro analýzu shromážděných údajů bude využita statistická analýza dat. Aktuální data budou čerpána ze statistických úřadů vybraných zemí. V práci bude použita především metoda deskripce a komparativní analýzy.

Doporučený rozsah práce

60-80 stran

Klíčová slova

Ukrajina, Ruská federace, nezaměstnanost, inflace, HDP, veřejný dluh, hospodářská krize

Doporučené zdroje informací

BUCHTOVÁ, B. Nezaměstnanost : psychologický, ekonomický a sociální problém. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-9006-8.

EPPING, R C. Průvodce globální ekonomikou. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-825-2.

NEZVAL, P., MAJEROVÁ, I., LEBIEDZIK, M. Světová ekonomika. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1510-7.

SEKERKA, B., BRČÁK, J. Makroekonomie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-245-5.

Smith, A. Russia and the World Economy. Taylor and Francis, 2002. ISBN 9780415089241.

ŽÍDEK, L., 2009. Dějiny světového hospodářství. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 397 s. ISBN 9788073801847.

Předběžný termín obhajoby

2021/22 LS – PEF

Vedoucí práce

Mgr. Elizbar Rodonaia, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra ekonomických teorií

Elektronicky schváleno dne 5. 3. 2021

doc. PhDr. Ing. Lucie Severová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 8. 3. 2021

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 30. 03. 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Ekonomické důsledky sociálních problémů v zemích bývalého Sovětského svazu – Ukrajiny a Ruské federace" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31.3.2022

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Elizbar Rodonaia, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky při zpracování této diplomové práce.

Ekonomické důsledky sociálních problémů v zemích bývalého Sovětského svazu – Ukrajiny a Ruské federace

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou ekonomického a sociálního vývoje dvou post-sovětských zemí – Ukrajiny a Ruské federace. Cílem této práce je vyjádřit ekonomické důsledky sociálních problémů obou zemí po rozpadu Sovětského svazu a hospodářských krizí s vyhodnocením aktuálního stavu vybraných makroekonomických ukazatelů. Dílčím cílem je zhodnocení sledovaných ekonomik s využitím statistické analýzy makroekonomických ukazatelů.

Teoretická část práce je zpracována na základě studia odborné literatury českých a zahraničních autorů. V této části práce jsou charakterizované základní ukazatele socioekonomického vývoje země: hrubý domácí produkt, nezaměstnanost, inflace, platební bilance zahraničního obchodu a veřejný dluh.

V analytické části práce jsou zkoumány sociální problémy obou zemí a je provedená analýza vybraných makroekonomických ukazatelů. Pro zjištění, jaké ekonomické důsledky měly obě země v období hospodářských krizí jsou analyzovaná data od roku 1990 do roku 2020.

Z poznatků získaných během analýzy ekonomik Ukrajiny a Ruské federace je na konci práce sestaven závěr, jenž zhodnocuje výsledky provedených analýz v obou zemích

Klíčová slova: HDP, hospodářská krize, inflace, nezaměstnanost, Ruská federace, Ukrajina, veřejný dluh.

The Economic Consequences of Social Problems in the Countries of the Former Soviet Union – Ukraine and Russia Federation

Abstract

The thesis deals with the economic and social development of two post-Soviet countries - Ukraine and the Russian Federation. The aim of this thesis is to express the economic consequences of the social problems of both countries after the collapse of the Soviet Union and economic crises with an assessment of the current state of selected macroeconomic indicators. A sub-objective is to evaluate the economies under study using statistical analysis of macroeconomic indicators.

The theoretical part of the thesis is based on the study of the literature of Czech and foreign authors. In this part of the thesis the basic indicators of socio-economic development of the country are characterized: gross domestic product, unemployment, inflation, balance of payments of foreign trade and public debt.

The analytical part of the thesis examines the social problems of both countries and analyses selected macroeconomic indicators. Data from 1990 to 2020 are analyzed to see what economic consequences the two countries have had during economic crises.

From the knowledge obtained during the analysis of the economies of Ukraine and the Russian Federation, a conclusion is drawn at the end of the thesis, which evaluates the results of the analyses carried out in both countries.

Keywords: GDP, economic crisis, inflation, unemployment, Russian Federation, Ukraine, public debt.

Obsah

1 Úvod.....	11
2 Cíl práce a metodika	13
2.1 Cíl práce	13
2.2 Metodika	13
3 Teoretická východiska	15
3.1 Hrubý domácí produkt	15
3.1.1 Metody výpočtu HDP	16
3.1.2 Výdajová metoda	16
3.1.3 Důchodová metoda	17
3.1.4 Výrobní metoda	18
3.2 Trh práce a nezaměstnanost	18
3.2.1 Trh práce	18
3.2.2 Nezaměstnanost	20
3.2.3 Měření nezaměstnanosti	20
3.2.4 Druhy nezaměstnanosti	21
3.2.5 Mikroekonomické příčiny nezaměstnanosti	22
3.2.6 Sociálně – ekonomické dopady nezaměstnanosti	23
3.2.7 Politika snižování nezaměstnanosti	24
3.2.8 Rizikové skupiny na trhu práce	25
3.3 Inflace.....	26
3.3.1 Měření inflace a cenové indexy	27
3.3.2 Typy a druhy inflace	29
3.3.3 Sociálně – ekonomické důsledky inflace.....	32
3.4 Platební bilance	32
3.4.1 Struktura platební bilance	33
3.4.2 Investiční pozice vůči zahraničí.....	35
3.5 Veřejný dluh a rozpočtový deficit.....	35
3.5.1 Veřejný dluh a dluhová krize	36
4 Vlastní práce.....	38
4.1 Charakteristika Ukrajiny	38
4.2 Charakteristika Ruské federace.....	39
4.3 Sociální problémy Ukrajiny a Ruské federace.....	40
4.3.1 Korupce v postsovětských zemích.....	45
4.3.2 Sociálně – demografické problémy Ruské federace.....	47
4.3.3 Sociálně – demografické problémy Ukrajiny	48
4.4 Hrubý domácí produkt	50

4.4.1	Vývoj HDP na Ukrajině.....	50
4.4.2	Vývoj HDP v Ruské federaci.....	52
4.4.3	Stínová ekonomika a HDP.....	54
4.5	Nezaměstnanost.....	56
4.5.1	Problémy nezaměstnanosti v Ukrajině.....	56
4.5.2	Problémy nezaměstnanosti v Ruské federaci.....	58
4.6	Inflace.....	59
4.6.1	Vývoj inflace v Ukrajině.....	60
4.6.2	Vývoj inflace v Ruské federaci.....	63
4.7	Platební bilance – export a import.....	65
4.7.1	Export a import Ukrajiny.....	65
4.7.2	Export a import Ruské federace.....	67
4.7.3	Export a import mezi Ukrajinou a Ruskou federací.....	69
4.8	Státní dluh.....	71
4.8.1	Vývoj státního dluhu na Ukrajině.....	71
4.8.2	Vývoj státního dluhu v Ruské federaci.....	72
5	Výsledky a diskuse.....	74
6	Závěr.....	78
7	Seznam použitých zdrojů.....	80
8	Seznam obrázků, tabulek, grafů a zkratk.....	85
8.1	Seznam obrázků.....	85
8.2	Seznam tabulek.....	85
8.3	Seznam grafů.....	85
8.4	Seznam použitých zkratk.....	85

1 Úvod

Rusko a Ukrajina vždycky byly a zůstávají úzce propojené a vzájemně závislé země. Důvodem zvolení těchto dvou států ke zkoumání je jejich historické partnerství a mnoho nepříznivých událostí, které je spojují, včetně hospodářských krizí, jejichž následky zažívají ekonomiky těchto států v současné době.

Rusko-ukrajinské vztahy získaly mezistátní charakter po rozpadu Sovětského svazu, který od prosince 1922 zahrnoval RSFSR a USSR. V průběhu 90. let obě země spolu s dalšími bývalými sovětskými republikami založily Společenství nezávislých států, v rámci kterého probíhala hospodářská spolupráce. Vztahy mezi oběma státy za prezidentství Leonida Kučmy byly dlouhou dobu velmi příznivé a sousedské. Po rozpadu SSSR vznikly mezi Ukrajinou a Ruskem různé spory. Jedním z nich bylo vlastnictví Krymského poloostrova. Problém byl vyřešen, když Rusko souhlasilo s tím, že Krym zůstane součástí Ukrajiny a zároveň si zachová svůj autonomní status.

Obě země prošly finanční krizí roku 1998 a celosvětovou krizí roku 2008. Ruská federace se dostala do platební neschopnosti v roce 1998 – ruský default. Ukrajinská ekonomika byla v té době příliš spjata s ruskou, krize ovlivnila i sousední Ukrajinu. K výraznému zhoršení rusko-ukrajinských vztahů došlo již v roce 2004 během „oranžové“ revoluce a zejména po ní. V té době Rusko nejenže zasáhlo do prezidentských voleb, ale také vidělo ve vítězství demokratických sil výzvu pro upevnění svého vlivu na Ukrajině. Další finanční krize v letech 2007–2008 začala kvůli hypoteční krizi v USA. Úpadek bank a pokles cena akcií vedly k celosvětové krizi (někdy nazývané “velká recese”).

Ekonomické a sociální dopady z těchto krizových období se projevují i v současné době. K tomu patří i současná nepříznivá ekonomická situace, která vznikla po roce 2014 v důsledku vojensko-politického konfliktu mezi Ruskem a Ukrajinou. Předvojem byl masový několikaměsíční protest ukrajinského národu v centru Kyjeva na Maidanu, který začal 21. listopadu 2013. Důvodem zahájení protestu bylo pozastavení příprav podpisu asociační dohody mezi Ukrajinou a Evropskou unií ze strany ukrajinské vlády – tehdejší vláda proruského premiéra Mykoly Azarova a prezidenta Viktora Yanukoviče. Po rozehnutí stanového městečka na Majdanu a přijetí zákonů Nejvyšší radou Ukrajiny 16. ledna 2014 (zákony ve skutečnosti neplatily příliš dlouho a byly Nejvyšší radou 28. ledna 2014 zrušeny) nabyly akce ostrý protiprezidentský a protivládní charakter, což vedlo k úmrtí stovky

protestujících ukrajinských občanů a následného útěku prezidenta Yanukoviče do Ruské federace a změně ukrajinské vlády v únoru 2014.

Ukrajina dnes pohlíží na Ruskou federaci jako na vojenského protivníka provádějícího ozbrojenou agresi proti Ukrajině, dočasně okupujícího území Autonomní republiky Krym a město Sevastopol, území Donbasu a systematicky využívajícího prostředky ohrožující nezávislost a suverenitu Ukrajiny.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Hlavním cílem diplomové práce bylo vyjádřit ekonomické důsledky sociálních problémů Ukrajiny a Ruské federace s vyhodnocením aktuálního stavu vybraných makroekonomických ukazatelů pomocí statistické analýzy časových řad makroekonomických ukazatelů.

Díličními cíli bylo identifikovat hlavní faktory, které ovlivnily ekonomický a sociální vývoj obou zemí po rozpadu SSSR během hospodářských krizí a vojensko-politické krize na Ukrajině v roce 2014 se zapojením Ruské federace a jaké hlavní ekonomické důsledky těchto krizí mají v současnosti.

2.2 Metodika

Diplomová práce je rozdělená do dvou částí – teoretické a analytické.

Teoretická část práce byla zpracována formou literární rešerše s využitím studia české a zahraniční odborné literatury a ostatních odborných vědeckých a internetových zdrojů.

V analytické části práce byla nejprve popsána charakteristika vybraných zemí v oblasti ekonomické, geografické a sociální. Dále byly zkoumány sociální a ekonomické problémy obou států. Práce byla věnována studiu nejdůležitějších makroekonomických indikátorů, které charakterizují trendy sociálně-ekonomického vývoje Ukrajiny a Ruské federace v období od rozpadu Sovětského svazu až po současnost. Tato část práce obsahuje analýzu vybraných makroekonomických ukazatelů, kterými jsou: hrubý domácí produkt, inflace, nezaměstnanost, státní dluh a platební bilance.

Zvláštní pozornost byla věnována ukazateli nominálního a reálného hrubého domácího produktu a faktorům bránícím jeho růstu. Rovněž byla provedena analýza inflačních procesů s využitím dynamiky cenových indexů (index spotřebitelských cen). Některé aspekty finanční a ekonomické stability obou států byly hodnoceny na základě analýzy plnění závazků veřejného dluhu a platební bilance. Pro analýzu shromážděných údajů byla využita statistická analýza dat. Závěr diplomové práce obsahuje zhodnocení provedené analýzy.

V práci byly použity metody deskripce a komparativní analýzy.

Data pro statistickou analýzu byla získána ve veřejné databázi statistických úřadů Ruska a Ukrajiny. Dále byla získána statistická data mezinárodních organizací, jakými jsou IMF, World Bank a další.

3 Teoretická východiska

Ekonomika celého národního hospodářství je charakterizována makroekonomickými ukazateli. Ve většině států základními makroekonomickými indikátory pro měření hospodářských výsledků jsou považovány – hrubý domácí produkt, nezaměstnanost, inflace a platební bilance.

Pro oceňování výkonnosti ekonomiky státu jsou rozhodující tyto makroekonomické cíle: rovnoměrné tempo ekonomického růstu, podpora zaměstnanosti, zajištění cenové stability a zabezpečení rovnováhy platební bilance (Pichaničová et al., 1999).

3.1 Hrubý domácí produkt

Každá ekonomika státu musí být měřitelná a přehledná pro porovnání, jak si stojí mezi ostatními. Ekonomové a statistici používají k měření výkonnosti ekonomiky řadu ukazatelů. Jedním z nejužívanějších makroekonomických měřítek ve světě je hrubý domácí produkt.

„Hrubý domácí produkt (HDP, GDP) je součtem peněžních hodnot finálních (nekonečných) výrobků a služeb, vyprodukovaných během jednoho roku výrobními faktory alokovanými (umístěnými) v dané zemi (bez ohledu na to, kdo tyto faktory vlastní)“ (Jurečka et al., 2017).

Ačkoli HDP je jeden z hlavních ukazatelů stavu ekonomiky, podle Fialové HDP není v plné míře ukazatelem blahobytu a prosperity země a neříká nic o zadluženosti vlády, firem a domácnosti. Taktéž není ukazatelem celkového ekonomického výkonu v zemi, protože neodráží změnu kvality výrobků a také stínovou ekonomiku. Stínová ekonomika zahrnuje jak nelegální, tak i pololegální hospodářské činnosti, které se vymykají státnímu usměrňování a zdaňování a tento sektor ekonomiky není nijak přesně podchycen ve statistikách HDP (Fialová, 2006). Jurečka a kol. k tomu dodává, že hospodářská politika, která vychází z nepřesných statistik v důsledku opomíjení nejen stínové ekonomiky, ale i např. práce pro sebe a práce v domácnosti, má nižší užitečnost.

Pro určování výkonnosti ekonomiky země se používá hrubý národní produkt (HNP) HNP zahrnuje i mezinárodní aktivity obyvatel dané země. Jedná se například o příjem z cizích cenných papírů nebo o úrokové platby z dluhopisů prodaných vládou cizincům (Epping, 2004).

Pohyb HDP je ovlivňován reálnými a cenovými změnami. V situaci, kdy se ceny mění a vypočítaný HDP roste, množství produkce může zůstat na stejné úrovni nebo dokonce i klesat. Pro odlišení růstu množství vyprodukovaných výrobků a služeb od růstu jejich cen HDP se počítá nominálně a reálně (Jurečka et.al, 2017):

Nominální HDP je vypočítán v běžných cenách, tzn. v cenách, které převládají na trhu v tom období, ve kterém HDP je počítán.

Reálný HDP je vypočítán ve stálých cenách, tzn. cenách očištěných od změn a měří výstup daného období v cenách výchozího období (Gerasimov et al., 2009).

Je důležité si uvědomit, že k provedení správné analýzy změn ekonomické prosperity v různých obdobích je nutné použít nikoli nominální HDP, který se počítá v cenách běžného roku, ale reálný HDP upravený o cenové výkyvy (Wawrosz, 2012).

Při znalosti nominálního a reálného HDP lze vypočítat deflátor HDP. Deflátor HDP je komplexním cenovým indexem, který měří pohyb úhrnné cenové hladiny. Deflátor je vyjádřen podílem nominálního a reálného HDP:

$$\text{Deflátor HDP} = \frac{\text{Nominální HDP}}{\text{Reálný HDP}} \quad (1)$$

3.1.1 Metody výpočtu HDP

Existuje několik metod měření HDP. Mezi tyto metody patří:

- 1) výdajová;
- 2) důchodová (příjmová);
- 3) výrobní (produkční).

3.1.2 Výdajová metoda

Výdajovou metodu HDP lze vyjádřit sečtením výdajů domácnosti, podniků, vlády a výdajů zahraničních subjektů na nákup výrobků a služeb, které byly vyprodukovány v dané zemi v daném roce. Tato metoda je vyjádřena v rovnici:

$$HDP = C + I + G + NX \quad (2)$$

Kde:

C (CONSUMPTION) – jsou spotřební výdaje domácnosti a představují cca 2/3 HDP.

Jsou tvořeny:

- výdaji na statky dlouhodobého užití (automobily, pozemky, nábytek apod.),
- výdaji na statky krátkodobého užití (potraviny, oblečení apod.),
- výdaji na služby (kadeřnictví, doprava, nájemné apod.).

I (INVESTMENT) – jsou hrubé investiční výdaje, které zahrnují výdaje spojené s obnovou fixního kapitálu, například: stavby výrobních zařízení, nákup strojního zařízení a výdaje, které rozšiřují zásobu kapitálových statků.

G (GOVERNMENT) – jsou vládní nákupy statků a služeb. Tvoří cca 15-20 % HDP. Jedná se jak o přímé nákupy statků (výdaje na obranu země), tak i o výdaje za služby (např. policie, školství, soudy apod). Součástí vládních výdajů však nejsou transferové platby, jako např. starobní důchody, sociální podpory, stipendia, úrok z vládního dluhu.

$NX = X - M$ (export-import) – je čistý export, který zahrnuje přebytek vývozu nad dovozem. Do vývozu jsou zahrnované i ty statky a služby, které nakoupí cizinci v naší zemi jako turisté (ubytování, konzumace v restauracích apod) (Pichaničová et al., 1999).

3.1.3 Důchodová metoda

Oproti výdajové metodě, kde jsou využívány celkové výdaje, důchodová neboli příjmová metoda je založená na součtu důchodů (příjmů) jednotlivých ekonomických subjektů, které jim plynou za poskytnutí služeb výrobních faktorů, jež tyto subjekty vlastní (Jurečka et al., 2013). Obě metody, jak výdajová, tak důchodová, dospějí k totožným výsledkům výstupu ekonomiky.

Na důchodovou metodu se lze dívat také jako na nákladovou metodu. Tím se rozumí pohled na tok všech nákladů firem:

$$HDP = mzdy\ a\ platy + zisky\ firem + renty + \text{čisté úroky} + amortizace + \text{nepřímé daně} - \text{subvence}$$

(3)

Důchody neboli příjmy ekonomických subjektů jsou rozděleny na:

- mzdy – hrubé mzdy vyplacené zaměstnancům a další náklady firem na práci, včetně sociálního a zdravotního pojištění na zaměstnance;
- zisky firem – hrubé zisky firem, které se podílejí na dividendy akcionářů, daně ze zisku a nerozdělené zisky podniků
- nájemné neboli renty – příjmy plynoucí domácnostem z vlastnictví půdy a nemovitosti;
- amortizace (odpisy) – výše opotřebovaného fixního kapitálu;
- čisté úroky – saldo mezi úroky, které vláda a domácnosti získají, a úroky, které vláda a domácnosti vynaloží jiným subjektům;
- nepřímé daně z podnikání – daň z obrátu, spotřební daně (Gerasimov et al., 2009).

Subvence je nutné vyloučit z HDP, protože představují transferový příjem, který neodráží hodnotu vyprodukovaných statků a služeb. Jedná se tedy o příjem, který nebyl příjemcem nijak kompenzován v podobě produkce (Brčák et al, 2014).

3.1.4 Výrobní metoda

Hrubý domácí produkt ve výrobní (produkční) metodě představuje součet přidaných hodnot institucionálních sektorů nebo odvětví a čistých daní na produkty, které nejsou zohledněny podle sektoru či odvětví (Brčák et al., 2018). Přidaná hodnota je rozdíl mezi tržní hodnotou (cenou) výrobku a náklady na zajištění materiálu a služeb pro tento výrobek neboli cenou meziproductů (suroviny, materiály, polotovary atd.)

$$HDP = \sum \text{přidaných hodnot} + \sum \text{čistých daní} \quad (4)$$

Informace potřebné k výpočtu HDP jsou získávané především z „Výkazů zisků a ztrát“, které jsou součástí účetní závěrky podniků (Gerasimov et al., 2009).

3.2 Trh práce a nezaměstnanost

3.2.1 Trh práce

Na trhu práce, stejně jako v jakékoli transakci nákupu a prodeje, se prodávající a kupující setkávají. Prodejci na tomto trhu jsou pracovníci, kteří nabízejí svou pracovní sílu

(schopnost pracovat). Kupující jsou zaměstnavatelé zastoupení vedoucími různých organizací nebo jednotlivými podnikateli, kteří mohou samostatně rozhodovat o tom, kolik a jaké pracovníky potřebují. Mnoho ekonomů považuje trh práce za konkurenční mechanismus, který řídí pohyb nabídky a poptávky a odráží jejich interakci prostřednictvím cenového systému (Yanova, 2005).

Výsledkem analýzy tržního vztahu je studium základních komponentů trhu práce: poptávka po práci, nabídka práce, rovnováha na trhu práce a stanovení reálné a nominální mzdy (Kuchař, 2007).

Tržní nabídkou práce se rozumí nabídka práce ze strany pracovních sil, tedy zájem lidí pracovat. Poptávka po práci je tvořena podniky – zájem získat pracovní sílu (Fiálová, 2006). Rovnováha na trhu práce se tvoří při vyrovnání nabídky a poptávky, tzn. kde je nabízeno a poptáváno rovnovážné množství práce při rovnovážné mzdové sazbě. Pokud mzdová sazba je vyšší než rovnovážná, vzniká nezaměstnanost. Při nižší mzdové sazbě dochází k nedostatku pracovních sil (Brčák, 2014).

Základní kategorie trhu práce.

Význam člověka a jeho vliv na ekonomiku především závisí na jeho demografických a ekonomických charakteristikách. Mezi hlavní demografické charakteristiky patří počet obyvatelstva a tempo růstu obyvatelstva a struktura obyvatelstva podle věku a pohlaví. Obyvatelstvo lze rozdělit (bez ohledu na pohlaví) na základě různých kritérií do dílčích skupin na:

- osoby zaměstnané;
- osoby nezaměstnané;
- ekonomicky neaktivní obyvatelstvo (Rojíček et al., 2016).

Podle ČSÚ „za zaměstnané se považují všechny osoby 15 let a starší, obvykle bydlící na sledovaném území, které v průběhu referenčního týdne pracovaly alespoň 1 hodinu za mzdu, plat nebo jinou odměnu, nebo sice nebyly v práci, ale měly formální vztah k zaměstnání; hlavním kritériem pro zařazení mezi zaměstnané je tedy vyvíjení jakékoliv odměňované pracovní aktivity“ (Český statistický úřad, 2020).

Mezinárodní organizace ILO vymezuje nezaměstnané osoby jako všechny osoby 15 let a starší, obvykle bydlící na sledovaném území, které v průběhu referenčního týdne zároveň splňovaly 3 podmínky:

- 1) nebyly zaměstnané nebo neměly placené sebezaměstnání,
- 2) během posledních 4 týdnů hledaly aktivně práci,
- 3) byly schopné okamžitě nebo v krátkém časovém intervalu (do 14 dnů) nastoupit do práce nebo „sámy sebe zaměstnat“ (Český statistický úřad, 2020).

Zaměstnané a nezaměstnané osoby jsou řazeny do kategorií ekonomicky aktivního obyvatelstva. Ostatní osoby v produktivním věku, které nemají zaměstnání ani ho nehledají, tvoří ekonomicky neaktivní obyvatelstvo. Patří sem například lidé ve starobním důchodu, studenti, lidé v domácnosti, zdravotně postižení, lidé, kteří se vzdali hledání další práce nebo lidé, kteří si zvolili alternativní způsob života (bez práce) (Jurečka et al., 2013).

3.2.2 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je jedním ze základních ukazatelů ekonomické aktivity států a také jedním z řady negativních projevů porušení makroekonomické rovnováhy. Z pohledu makroekonomie je nezaměstnanost definována jako převis počtu práceschopných lidí (jsou ochotni pracovat a mají pracovní dovednosti) nad počtem nabízených pracovních míst. Je třeba poznamenat, že nezaměstnanost může vystupovat jak příčinou porušení ekonomické rovnováhy, tak i jejím důsledkem. Tudiž nezaměstnanost lze pozorovat i za podmínek stability (Raznoděžina, 2011).

3.2.3 Měření nezaměstnanosti

V hospodářské praxi je nezaměstnanost měřena dvěma způsoby. Prvním způsobem – vyjádřit výši nezaměstnanosti pomocí absolutního počtu, používá především při hodnocení vnitřních poměrů v ekonomice. Druhým způsobem zobrazení míry nezaměstnanosti je obecná míra nezaměstnanosti (u_t), která vyjadřuje poměr nezaměstnaných osob U k pracovním silám L . Pracovní síly tedy tvoří ekonomicky aktivní obyvatelstvo – zaměstnané osoby (E_t) a osoby nezaměstnané, které práci aktivně hledají (U_t) (Provazníková, 2002):

$$u_t(\%) = \frac{U_t}{L_t} * 100 = \frac{U_t}{E_t + U_t} * 100$$

(5)

3.2.4 Druhy nezaměstnanosti

Nezaměstnanost se rozlišuje podle příčiny vzniku, zda se jedná o nezaměstnanost strukturální, frikční, cyklickou nebo sezónní (Brčák, 2014).

Frikční nezaměstnanost (někdy označovaná jako přirozená nezaměstnanost) vzniká tehdy, když lidé opouštějí svá pracovní místa a hledají jiné. V důsledku nedokonalých informací o volných pracovních místech hledání nového místa může trvat určitou dobu). Lidé také nemusí vždy přijmout pracovní nabídku, která jim je nejprve nabídnuta. Frikční nezaměstnanost tvoří většinou čerství absolventi škol, ženy po mateřské dovolené, nebo lidé, kteří se přestěhovali a hledají si nové zaměstnání. Charakteristické je její krátké trvání, přibližně 6-12 týdnů (Dvořáková, 2007).

Strukturální nezaměstnanost je spojená s kvalifikačními požadavky a představuje strukturální (kvalifikační) nesoulad práce, a taktéž i teritoriální nesoulad mezi objemem nabídky a poptávky po práci. Strukturální nezaměstnanost vzniká tehdy, když některá odvětví se rozvíjejí nebo když podniky expandují na určitém území, zatímco jiní upadají a firmy tlumí produkci nebo z trhu odcházejí, a proto ovlivňuje poptávku po práci v rámci odvětví a regionů. Oproti frikční, strukturální nezaměstnanost obvykle trvá déle (Brčák, 2014).

Frikční a strukturální nezaměstnanost se v ekonomice označuje jako přirozená míra nezaměstnanosti, tzn. že lidé jsou nezaměstnaní z přirozených důvodů, například v důsledku ztráty práce hledají novou práci (frikční nezaměstnanost), nebo proto, že jejich znalosti a dovednosti neodpovídají znalostem a dovednostem, které vyžadují podniky (Wawrosz, 2012).

Cyklická nezaměstnanost souvisí s hospodářským cyklem a vzniká poklesem HDP určité ekonomiky. Táto závislost je očividná – pokles HDP vede k růstu míry nezaměstnanosti a růst HDP vede k poklesu míry nezaměstnanosti. Logické zřejmě je, že pokud klesá HDP, k produkci statků, již stačí menší počet pracovní síly, pak ti lidé, jejichž pracovní síla není zapotřebí, se stávají nezaměstnanými osobami. Rozdíl mezi cyklickou a strukturální nezaměstnaností je v tom, že příčinou cyklické nezaměstnanosti je pokles HDP, což je pokles produkce na trhu veškerých statků a práci ztrácejí zaměstnanci všech profesí. U strukturální nezaměstnanosti je příčinou pokles produkce na trhu jen u některých statků a práci ztrácejí zaměstnanci jen některých profesí (Wawrosz, 2012).

Podle Sekerky, Brčka a ost. cyklická nezaměstnanost je formou nedobrovolné nezaměstnanosti a je spojená s cyklickými změnami v ekonomice, tzn. skutečná míra nezaměstnanosti je nad přirozenou mírou nezaměstnanosti.

Nezaměstnanost se také dělí na **dobrovolnou** a **nedobrovolnou nezaměstnanost**.

Dobrovolná je spojená s přirozenou mírou nezaměstnanosti, jelikož osoby, které mají zájem pracovat, mohou najít vhodné pracovní místo. Tyto osoby nepracují dobrovolně, protože výše reálných mezd není postačující vzhledem k ceně úbytku volného času, pokud by začaly pracovat (Rojíček et al., 2016).

Opačným případem je **nedobrovolná** nezaměstnanost, která je spojená s existencí vysokých reálných mzdových sazeb, jež neumožňují uchazečům o práci získat zaměstnání, protože podniky nejsou ochotné tak vysoké mzdy vyplácet v takovém rozsahu, aby nastala rovnováha na trhu práce (Rojíček et al., 2016).

3.2.5 Mikroekonomické příčiny nezaměstnanosti

Nezaměstnanost způsobuje celá řada faktorů. V této podkapitole jsou vymezeny nejdůležitější příčiny nezaměstnanosti:

- **Pojištění v nezaměstnanosti.** Když jsou nezaměstnaní lidé pojištěni proti nezaměstnanosti, dostávají příspěvky v nezaměstnanosti nebo sociální dávky. Jejich příjem je z velké části zachován, a proto nemusejí hned uchopit první práci, která se jim nabízí (Wawrosz, 2012).
- **Vysoká ochrana zaměstnanců.** Pokud jsou zaměstnanci příliš chráněni, firmy se budou bránit přijímat nové zaměstnance, protože jejich propuštění bude nákladné a komplikované (Wawrosz, 2012).
- **Minimální mzda.** V mnoha zemích je zavedená minimální mzda proto, aby bylo zabráněno firmám stanovovat velmi nízké mzdové sazby. Minimální mzda ale může zvýšit nezaměstnanost, pokud je administrativně stanovena na vyšší úrovni než rovnovážná mzdová sazba. Podniky, které musejí všem pracovníkům vyplácet aspoň tuto stanovenou minimální mzdu si začnou mezi svými pracovníky vybírat ty nejkvalifikovanější a ty s nižší kvalifikací budou propouštět. Lidé s nízkou kvalifikací potom většinou nejsou schopni najít si novou práci a zařazují se do skupiny nezaměstnaných osob (Jurečka et al, 2013).
- **Progresivní zdanění.** Jak je známo, že při růstu mezd vzrůstá i výše daňové sazby. Člověk, který vydělává více, má nižší přírůstek čisté mzdy než přírůstek hrubé mzdy.

Při takovém progresivním zdanění se snižuje motivace lidí a může někoho stimulovat stát se nezaměstnaným (Wawrosz et al., 2012).

- **Strnulé mzdy.** Existují 2 situace, jak bude trh práce při strnulých mzdách vypadat. První je způsobena příliš vysokou mzdovou sazbou. Při vysoké mzdové sazbě řada kvalifikovaných pracovníků nabízí svou práci, ale nemůže najít zaměstnání, jelikož většina firem je ochotná za tuto vysokou mzdu najmout menší počet pracovníků kvůli nízkému rozpočtu. Potom na trhu práce se vytváří přebytek pracovníků a firmy stanoví přísnější požadavky na kvalifikaci a najmou uchazeče s největšími zkušenostmi. Druhá situace může nastat, pokud mzdová sazba bude mnohém nižší než rovnovážná. Potom nabídka práce bude vyšší než poptávka po práci a na domácím trhu práce bude nedostatek pracovníků. Firmy pak mohou zaměstnávat zahraniční pracovníky, kteří jsou ochotni pracovat za nízký plat (Jurečka et al., 2013).
- **Požadavek stejné mzdy za stejnou práci:** uplatnění požadavku stejné mzdy za stejnou práci by způsobovalo nezaměstnanost. Ačkoli různí lidé vykonávají stejnou práci, produktivita práce u každého zaměstnance je odlišná. Každý zaměstnanec, který vykonává stejnou práci, dostává odlišnou mzdu a závisí na tom, jak plní svoji pracovní produktivitu v daném podniku – produktivnější vyšší mzdu, méně produktivní nižší. Taktéž se může odlišovat poptávka po těchto pracovnících v různých krajích. Kdyby byl uplatněn požadavek stejné mzdy za stejnou práci, docházelo by k tomu, že v některých regionech by existovala nezaměstnanost, v jiných by zaměstnavatelé nebyli schopni získat zaměstnance. Poněvadž kvůli nákladům na přestěhování nemusí docházet k migraci a v jednotlivých regionech by se nevyužívaly jejich komparativní výhody a ekonomika jako celek by ztrácela (Wawrosz et al., 2012).

3.2.6 Sociálně – ekonomické dopady nezaměstnanosti

Nezaměstnanost vždy způsobuje lidem problémy, vede k nespokojenosti ze snížení nebo ztráty jejich příjmů. Obecně lze důsledky a náklady nezaměstnanosti rozčlenit na ekonomické, sociální a psychologické (Wawrosz et al., 2012).

Sociální náklady(dopady) se projevují řadou odlišných aspektů. Nejdůležitější je skutečnost, že dochází ke snížení kvalifikace, ke ztrátě pracovních dovedností

nezaměstnaných osob, adaptability a případně ke zdravotním problémům. Tyto problémy se týkají zejména mladých nezaměstnaných lidí, kteří ještě nestihli získat potřebné pracovní návyky. Postupem času bez zaměstnání se tyto osoby stávají méně atraktivní pro potenciální zaměstnavatele (Rojíček et al, 2016). Rojíček dodává, že dlouhodobě nezaměstnané osoby mohou rezignovat na další hledání práce, což následně vede ke zkrácení ukazatelů trhu práce, mohou se snažit využívat možnosti zaměstnání ve stínové (černé) ekonomice. Taktéž není výjimkou, že tito lidé začnou provozovat různé kriminální aktivity.

Ekonomické dopady jsou spojeny se ztrátou nebo nevyrobením produkce, resp. ztrátou příjmů veřejných financí a s náklady na sociální systém podporující nezaměstnané lidi (Rojíček et al, 2016). Wawrosz dodává, že tyto peníze (náklady na sociální podporu) získané výběrem daní či pojistného by šlo použít na jiné účely, například na produkci určitých statků, které však v důsledku poskytnutí daných peněz nezaměstnaným nejsou vyprodukovány (Wawrosz et al., 2012).

Psychologické důsledky: nezaměstnanost vede ke ztrátě sebeúcty, depresím a také může vést i k sebevraždám. Stres, deprese a nespokojenost nezaměstnaných způsobují společnosti náklady, a to faktické (např. náklady na léčení) nebo náklady obětované příležitosti, které by šly využít jiným způsobem (Wawrosz et al., 2012). Jurečka k tomu dodává, že ztráta zaměstnání vede k sociální izolaci. Nezaměstnaného může postihnout vyloučení ze sociálních vztahů, ztráta kontaktů, ztráta autority v rodině a narušení vztahů mezi členy rodiny.

Nezaměstnanost není jen pokles příjmů, ale také postupná profesionální degradace, zásah do lidské důstojnosti. To vše vede k sociální stratifikaci společnosti a způsobuje zvýšení sociálního napětí. Proto pouze sociálně orientovaná tržní ekonomika, ve které stát aktivně podporuje rozvoj konkurence, provádí rozsáhlé programy na podporu sociálně nechráněných segmentů populace a vyhýbá se sociálním a politickým kataklyzmům (Gerasimov et al., 2009).

3.2.7 Politika snižování nezaměstnanosti

Velice aktuálním problémem je existence dlouhodobé nezaměstnanosti a možností jejího řešení. Řešení spíše spočívá v prosazení změn vedoucích ke zlepšení situace na trhu práce např. flexibilitou zaměstnávání, možnost pracovat na zkrácené úvazky, pracovní právní předpisy a další opatření ve smyslu návrhů OECD. Protože dlouhodobá

nezaměstnanost postihuje velmi často jak skupiny mladých pracovníků, osob s nedokončeným vzděláním, tak i starší lidé před důchodem – je nutné postavení těchto osob v sociálním systému řešit rozdílně (Rojíček et al, 2016).

Nezaměstnanost je obecně řešena pomocí pasivní a aktivní politiky zaměstnanosti.

Aktivní politikou zaměstnanosti (APZ) se rozumí souhrn opatření směřujících ke snížení nezaměstnanosti (resp. udržet vysokou zaměstnanost). V rámci této politiky se rozlišují programy a opatření celostátního a regionálního charakteru a dále pak mezinárodní programy zaměstnanosti. APZ primárně zabezpečuje Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) a úřady práce a podle situace na trhu práce spolupracují při její realizaci s dalšími subjekty. „*Cílem aktivní politiky zaměstnanosti je odstraňovat bariéry omezující osoby ve vstupu na trh práce, přispívat k vytváření souladu mezi poptávkou a nabídkou pracovních sil, včetně jejich kvalifikace, aktivizovat skupiny vyloučené z trhu práce a podporovat harmonizaci rodinného a pracovního života.*“ (Úřad práce, 2019)

Mezi nástroje, kterými APZ je realizována, patří:

- rekvalifikace uchazečů o zaměstnání,
- investiční pobídky,
- společenské účelná pracovní místa,
- veřejně prospěšné práce,
- příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program,
- příspěvek na zpracování,
- příspěvek v době částečné nezaměstnanosti (Pracovní právo, 2019).

Pasivní politika zaměstnanosti spočívá ve vyplacení dávek nezaměstnaným a zprostředkování zaměstnání uchazečům o práci. Cílem této politiky je zajistit, aby nezaměstnaní měli příjmy k uspokojování svých potřeb po dobu nezaměstnanosti. Aktivní politika spočívá v určitých krocích státu, aby nezaměstnané osoby si našli práci. Pasivní politika pomocí výplaty podpory v nezaměstnanosti, resp. dávek v hmotné nouzi novou práci nezajistí (Wawrosz, 2012).

3.2.8 Rizikové skupiny na trhu práce

Znevýhodněné osoby na trhu práce jsou taková skupina lidí, kteří podle zaměstnavatelů jsou příliš staří (nad 55 let), příliš mladí (do 25 let), nebo osoby se zdravotním postižením. Obvykle také osoby sociálně vyloučené a osoby s nízkou kvalifikací.

Zaměstnavatelé preferují spíše osoby bez hendikepů, nebo s vyšší kvalifikací, a proto tito znevýhodnění lidé potřebují zvýšenou sociální pomoc. Taktéž zaměstnavatel více upřednostňuje muže než ženy, a to kvůli lepší mobilitě a nezátíženosti péčí o děti (MPSV, Strat2020)

Rizikovou skupinu osob na trhu práce tvoří:

- Staří lidé – osoby starších věkových skupin, zejména v předdůchodovém věku (55-64 let). Starší lidé většinou mají nižší vzdělání, jsou zdravotně znevýhodnění a špatně se adaptují na měnící se podmínky (MPSV, 2020).
- Mládež – jedná se o věkovou skupinu do 25-30 let. Většinou jsou to absolventi vysokých škol. Jejich znevýhodnění spočívá v tom, že studenti většinou nemají praxi, tudíž jejich produktivita je mnohem nižší než produktivita jiných uchazečů o práci. Dochází k tomu, že zaměstnavatelé budou upřednostňovat ostatní uchazeče o práci. Tím, že studenti během svého studia nebudou zaměstnaní, nezískají potřebné praktické dovednosti a budou obtížně zaměstnatelní i po škole (Waworsz et al., 2012).
- Osoby se zdravotním postižením (OZP) – jedna z nejzranitelnějších skupin na trhu práce. Zaměstnavatelé takové pracovníky považují za méně efektivní. Nízká participace OZP na trhu práce a jejich obtížný přístup k zaměstnání je primárně způsoben jejich zdravotním postižením, které snižuje jejich pracovní schopnost. Znevýhodnění je nutné posuzovat s ohledem na zvýšené nároky na zaměstnavatele. Zdravotně postižení lidé mají sníženou pracovní schopnost, potřebují asistenci a také požadují případnou úpravu pracoviště. Těmto osobám se poskytuje zvýšená ochrana na trhu práce (MPSV, 2020).
- Sociálně vyloučení a osoby bez kvalifikace – jejich vysoká nezaměstnanost je způsobena diskriminací na trhu práce. Hlavními příčinami nezaměstnanosti jsou nízká kvalifikace, nízká úroveň vzdělanosti, absence pracovních návyků a nedostatečné sociální kompetence. Ve velké míře se pak přidávají další společenská znevýhodnění – bezdomovectví, vysoká kriminalita, zdravotní znevýhodnění způsobené špatnou životosprávou atd (MPSV, 2020).

3.3 Inflace

Inflace je dalším důležitým makroekonomickým ukazatelem pro sledování ekonomického růstu a je vymezená trvalým růstem cenové hladiny. Jak uvádí Epping,

inflace vzniká tak, že když se v důsledku hospodářského růstu snižuje nezaměstnanost, firmy jsou nuceny vyplácet nedostatkovým pracovníkům vyšší mzdy a tyto rostoucí mzdové náklady se promítají do zvýšených cen zboží a služeb. V dnešní době inflace se v očích většiny ekonomů stala „nepřitelem číslo jedna“ a je výrazně negativním jevem v ekonomice (Epping, 2004). Brčák k tomu dodává, že inflace je projevem ekonomické nerovnováhy a způsobuje znehodnocování (pokles) kupní síly peněz a má negativní dopady na život společnosti (Brčák et al., 2018).

Opačným případem inflace je pak deflace, kdy naopak dochází ke snížení cenové hladiny – poklesu cen zboží a služeb. Deflace je vymezována nejen jako dlouhodobý pokles cenové hladiny, ale také je spojená se změnami v inflačních očekáváních ekonomických subjektů. Deflace je zpravidla pozorována v obdobích recese nebo deprese. Jedná se o nežádoucí ekonomický jev, jelikož deflace způsobuje tlak na pokles mezd a propouštění zaměstnanců a v důsledku roste i nezaměstnanost (Rojíček et al., 2016).

3.3.1 Měření inflace a cenové indexy

Základním ukazatelem vývoje cen v ekonomice je míra inflace, která vymezuje dlouhodobý růst agregátní cenové hladiny sledované pomocí vývoje určitého cenového indexu (Rojíček et al., 2016).

Agregátní cenová hladina je úroveň cen v ekonomice, nikoli individuální ceny jednotlivých statků a služeb. Cenová hladina vzniká jako vážený průměr cen jednotlivých statků, přičemž jako váhy při výpočtu slouží vyrobená (resp. nakoupená nebo prodaná) množství jednotlivých komodit. Jelikož v ekonomice je velké množství různých komodit, pro odhad úrovně cenové hladiny národní statistické úřady používají výběrové cenové indexy (Kraft et al., 2014).

Inflace je obvykle počítána jako podíl změny cenového indexu oproti předchozímu období a cenovému indexu předchozího období, násobený stem (pro vyjádření procentuální změny) (Brčák et al., 2014).

Jedná se o vztah použitelný pro zjištění procentního tempa růstu/poklesu nejen cenových indexů, ale jakékoli veličiny. Obecný vzorec výpočtu míry inflace je:

$$\pi_t = \frac{P_t - P_{t-1}}{P_{t-1}} \cdot 100, \quad (6)$$

kde:

π_t – míra inflace,

P_t – cenová hladina v čase t ,

P_{t-1} – cenová hladina v čase $t-1$ (Brčák et al., 2014).

Cenové indexy

V praxi k měření cenové hladiny pro výpočet změny cen se využívá především index spotřebitelských cen CPI, index cen výrobců a implicitní cenový deflátor HDP.

Index spotřebitelských cen (CPI– Consumer price Index).

Tento index odráží změnu cen výrobků a služeb a odhaduje výši cenové hladiny sledováním spotřebního koše. Spotřební koš je soubor určitých komodit, který obsahuje spotřební statky typické domácnosti. Tyto statky jsou vybrány tak, aby odrážely životní styl člověka v běžném životě (EPPING, 2004, s. 52).

Vzorec pro výpočet cenové hladiny pomocí indexu spotřebitelských cen je:

$$CPI_t = \frac{\sum P_t \cdot Q_0}{\sum P_0 \cdot Q_0} \cdot 100, \quad (7)$$

kde:

P_t – jsou ceny komodit spotřebního koše v běžném roce t , v němž se zjišťuje úroveň cenové hladiny;

P_0 – jsou ceny komodit spotřebního koše v základním roce, kdy byla aktualizována struktura spotřebního koše;

Q_0 – představuje váhu, jakou má uvedená komodita ve spotřebním koši v základním období;

CPI_t – je výsledná hodnota v procentech, která udává, kolikrát je cena spotřebního koše v běžném roce t vyšší než v roce základním (Kraft et al., 2014).

Index cen průmyslových výrobců (PPI – Producer Price Index)

Index cen průmyslových výrobců neboli index velkoobchodních cen je složen obdobně jako CPI s pevnými váhami, danými strukturou tržeb. PPI sleduje ceny komodit (surovin, polotovarů a hotových výrobků jednotlivých odvětví) vyráběných v dané

ekonomice. Index cen výrobců naznačuje nadcházející změny v inflaci v dalším období (Brčák et. al., 2014).

Implicitní cenový Deflátor (IPD – Implicit Price Deflator).

Deflátor HDP je jediným cenovým indexem, který zaznamenává ceny všech komodit, které jsou v dané ekonomice vyráběny (prodávány). Na rozdíl od CPI se spotřebitelský koš v deflátoru GDP každý rok mění, u CPI je stálý. Používá se pro přepočtení nominálního HDP na jeho reálnou hodnotu a na rozdíl od CPI a PPI používá váhy běžného období. Taktéž odlišnosti jsou v tom, že CPI zahrnuje ceny importovaných statků IPD zahrnuje jen ceny statků, vyrobených v dané ekonomice (Kraft et al., 2014).

Vzorec implicitního cenového deflátoru lze zapsat dvěma způsoby:

$$IPD_t = \frac{\sum P_t \cdot Q_t}{\sum P_0 \cdot Q_t} \cdot 100 \quad \text{nebo} \quad IPD_t = \frac{nGDP_t}{rGDP_t} \cdot 100 \quad (8)$$

Deflátor HDP v roce t vyjadřuje podíl mezi hodnotou HDP v běžných cenách daného roku t a hodnotou HDP roku t přepočítanou na ceny základního roku 0. Vyjadřuje tedy poměr nominálního a reálného HDP. Stejně jako CPI lze také hodnotu deflátoru interpretovat jako násobek, který říká, kolikrát je cena nominálního HDP ve sledovaném roce vyšší, než by byla cena stejného produktu v roce základním (Kraft et al., 2014).

CPI zahrnuje i ceny importovaných statků, deflátor zahrnuje jen ceny statků vyrobených v dané ekonomice

3.3.2 Typy a druhy inflace

V krátkém období je důležité odlišovat cenový růst z hlediska vlivů působících na změnu cen v ekonomice. K identifikaci jednotlivých typů inflace se musí přistupovat s vědomím, že v reálném hospodářství se čisté typy inflace nevyskytují, identifikuje se jen dominantní rys dané inflace (Jurečka et al., 2013).

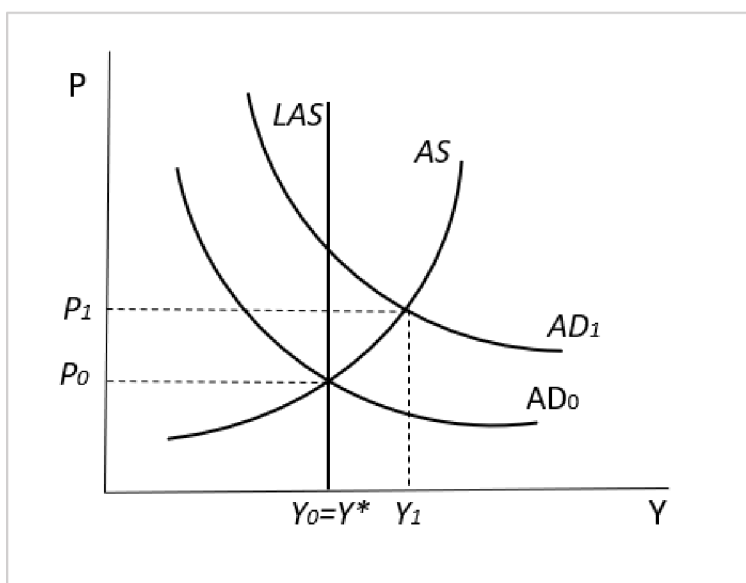
Typy inflace podle příčiny.

Podle prvotní příčiny vedoucí k růstu cenové hladiny jsou rozlišované 2 základní typy inflace – poptávková inflace a nákladová inflace.

Poptávková inflace (demand – pull inflation) je vyvolána převahou agregátní poptávky nad agregátní nabídkou. Prvotními impulsy, které vedou k pohybu cenové hladiny, jsou

složky agregátní poptávky: růst spotřeby domácnosti a investiční poptávky, růst veřejné spotřeby nebo nadměrný růst měnových a úvěrových agregátů v ekonomice (Rojíček et al., 2016). Na obrázku č. 1 je zachycená situace, kdy zvýšení agregátní poptávky AD (posun doprava) vyvolává tlak na zvýšení agregátní nabídky. Tato situace nastává v případě, kdy skutečný produkt je na úrovni potenciálního produktu nebo se k němu blíží (Brčák et al., 2014).

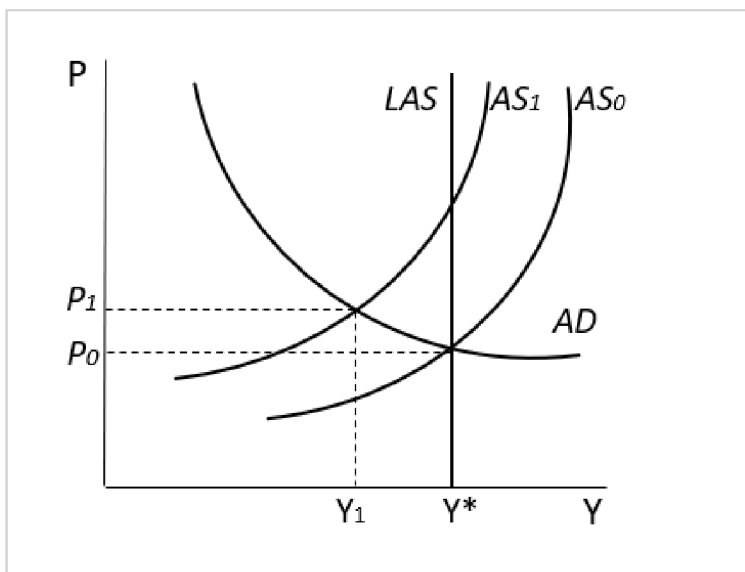
Obrázek 1 Poptávková inflace

Zdroj: Brčák et al., Makroekonomie – teorie a praxe, 2014

Nákladová inflace (cost-push inflation) neboli nabídková inflace je způsobována zvyšováním nákladů firm na vstupy do výroby, tzn. růst nákladu na práce, na suroviny nebo výrobní zařízení. Zvýšením nákladů na vstupy se zvyšují i ceny na zboží a služby (Fialová, 2006). Obrázek č. 2 znázorňuje situaci, kdy pokles agregátní nabídky AS vyvolává zvýšení cenové hladiny P . Pokud se zvýší náklady firmy a agregátní poptávka AD zůstane na stejné úrovni, dojde v důsledku snížení agregátní nabídky AS k poklesu reálného produktu (Y_1) a cenové hladiny na úroveň P_1 (Brčák et al., 2014).

Obrázek 2 Nabídková inflace

Zdroj: Brčák et al., Makroekonomie – teorie a praxe, 2014

Druhy inflace jsou odlišovány podle tempa růstu cenového indexu ve sledovaném období (obvykle 1 rok). Mezi tyto druhy patří:

- Mírná inflace (zpravidla nižší než 10 %) je považována za tzv. plíživou inflaci, která probíhá po delší dobu relativně mírným a stabilním tempem růstu. Tato inflace nemá pro ekonomiku příliš výrazné negativní důsledky, a proto je považována za více méně mírnou a stabilní;
- Pádivá inflace (nad 10 %) je rychlá inflace představovaná cenovým růstem za rok ve výši dvou nebo třiciferných čísel. Pádivá inflace je většinou spojená se značnými ekonomickými a sociálními náklady a snižuje výkonnost ekonomického systému a kvalitu sociálního. Tato inflace není považována za přijatelnou a nejčastěji vede k nezdravému ekonomickému vývoji;
- Hyperinflace (nad 100 %) je extrémní formou inflace, při níž rostou ceny od tisíc do milionu procent ročně a při níž růst cenové hladiny přesahuje 50 % měsíčně. Při hyperinflaci peníze ztrácejí schopnost plnit své funkce a ekonomika se postupně naturalizuje a padá dolů, tzn. že se od peněžní směny více přechází ke směně naturální (Jurečka et al., 2017).

Dále se inflace člení podle míry predikce na inflaci očekávanou, kdy lidé očekávají růst cenové hladiny v následujícím období, a inflaci neočekávanou (Kraft et al., 2014.).

3.3.3 Sociálně – ekonomické důsledky inflace

Inflace je nedílnou součástí tržní ekonomiky a má dvojnásobný dopad na ekonomiku. V důsledku inflace roste peněžní zásoba. Určitý růst peněžní zásoby (až 10 % ročně) vytváří pobídku – (stimul) zvýšit objem produktů, podpořit aktivaci investičního procesu, zvýšit výrobu. Růst výroby zase vede k obnovení rovnováhy mezi komoditami a peněžní zásobou při vyšší cenové úrovni (Kosov, 2007).

Jurečka dodává, že inflace má i celou řadu negativních dopadů na průběh ekonomického vývoje a je považována za ekonomické a sociální zlo. Její bezprostřední účinky se projevují s různou intenzitou v závislosti na typu a její míře. Tyto účinky se projevují především v sociálně – ekonomické rovině (Jurečka et al., 2013).

Podstatným kritériem pro posuzování dopadu inflace je skutečnost, zda je pohyb cen očekáván ekonomickými subjekty tzn. mohou se s ním vypořádat nebo nikoliv. Pokud ve společnosti dochází k nečekaným změnám cen (inflace), tak to přinese výrazné ztráty především pro věřitelské subjekty (Rojíček, 2016). Věřitelé nejsou ochotni půjčovat peníze. Firmy ale potom nemají dostatek zdrojů na nákup kapitálových statků a také nemají ani zájem investovat do těchto statků. Při neočekávaných změnách inflace firmy zažívají nejistotu a raději do kapitálových statků neinvestují. Dostatečné množství kapitálových statků je přitom jednou z podmínek hospodářského růstu. Neočekávané zvýšení inflace oproti věřiteli, zvýhodňuje dlužníka, protože pomáhá snižovat dluhové břemeno. (Wawrosz, 2012).

Seznam negativních dopadů inflace je tedy velmi dlouhý. Hlavním problémem však je skutečnost, že inflace má negativní vlivy na řízení národního hospodářství. Při mírné inflaci však existují spíše pozitivní důsledky pro ekonomický růst, vyšší míra inflace a její variabilita jsou pro ekonomický růst velmi škodlivé (Rojíček et al., 2016).

3.4 Platební bilance

Dalším důležitým nástrojem pro analýzu národního hospodářství je platební bilance. Naše domácí ekonomika je propojená s celým světem prostřednictvím celé řady ekonomických transakcí. Všechny státy sledují tyto mezinárodní transakce (resp. toky) a

zaznamenávají si je do systematického výkazu zvaného platební bilance. Její data ukazují, jak se ve sledovaném období vyvíjel zahraniční obchod, který přímo ovlivňuje směnný kurz, úroveň výroby, zaměstnanost a spotřebu. Platební bilance umožňuje určit, v jakých formách a objemech byl zahraniční kapitál přitahován a jak se uskutečňovaly investice do zahraničí, zda byl včas splacen zahraniční dluh země nebo zda došlo ke zpoždění plateb a restrukturalizaci dluhu. Sledování platební bilance je důležité především pro odhady chování měnových kurzů a pro volbu hospodářské politiky (Jurečka et al., 2013)

Platební bilance je definovaná jako systematický účetní výkaz, který souhrnně zachycuje a monitoruje všechny ekonomické transakce mezi rezidenty domácí země a rezidenty ostatních zemí za zvolené období (zpravidla jeden rok) (Durčáková et al., 2007).

Tento účetní záznam je sestaven podle pravidel podvojného účetnictví a má podobu účtu s kreditními položkami, které zaznamenávají příliv kapitálu plynoucího do země z okolního světa a debetními položkami, zaznamenávající odliv kapitálu z domácí ekonomiky do zahraničí. Platební bilance tedy zahrnuje platby za export a import statků, služeb, finančního kapitálu a finanční převody státu. Podmnožinou platební bilance je obchodní bilance, která vyjadřuje pouze pohyb zboží a služeb mezi příslušnou ekonomikou a zahraničím (Šalovská, 2009).

3.4.1 Struktura platební bilance

Mezinárodní měnový fond (MMF) rozděluje platební bilance do 5 základních částí – Běžný účet, Kapitálový účet, Finanční účet, Chyby a opomenutí a Změna devizových rezerv.

Běžný účet (CA) zahrnuje:

- obchodní bilance (evidenci importu a exportu zboží). Tato bilance bývá také označována jako bilance zboží,
- bilance služeb (evidenci importu a exportu služeb). Často též označována jako tzv. neviditelný obchod, protože služby nejsou viditelné jako zboží. Patří sem např. tranzitní doplatky, doprava, stavební práce, finanční služby apod. Obchodní bilance a bilance služeb jsou označovány jako výkonová bilance,
- bilance výnosů (evidenci důchodu z vlastnictví). Zde se evidují důchody tuzemských majitelů výrobních faktorů, které jsou převáděny do zahraničí (Wawrosz et al, 2012).

Kapitálový účet (neboli kapitálové transfery) zaznamenává převody kapitálového charakteru související s migrací obyvatelstva, vlastnickými právy k fixním aktivům a převody nevyráběných, nefinančních hmotných aktiv a nehmotných práv. Na tomto účtu se evidují:

- Příjmy z obchodování s emisními povolenkami
- Pohledávky z odpuštění
- Převody akcií
- Patenty, licence, ochranné známky aj. (Sekerka et al., 2015).

Finanční účet zachycuje toky krátkodobého a dlouhodobého kapitálu a vyjadřuje vývoj pohledávek a závazků rezidentů dané ekonomiky vůči zahraničí. FÚ je rozdělen na:

- Přímé zahraniční investice (PZI) představující podíl na základním kapitálu podniku, který umožňuje významný vliv na jeho řízení.
- Portfoliové investice majetkového a dluhového charakteru. Většinou se jedná o nákupy cenných papírů (dluhopisů) na burzách, které provádějí investoři, a dále investice do vlastnictví v podobě nízké kapitálové účasti, která nesplňuje charakter přímé zahraniční investice.
- Finanční deriváty (operace bank)
- Ostatní investice (finanční investice) jsou méně sledované části finančního kapitálu. Jedná se o krátkodobý kapitál, evidenci pohybu pohledávek a závazků, např. převody na účtech vyvolané obchodními platbami nebo převodem výnosů (Jurečka et al., 2013, Wawrosz et al, 2012).

Saldo chyb a opomenutí (saldo neidentifikovatelných toků). V podvojném účetnictví je to dopočtová položka, která zajišťuje vyrovnanost platební bilance. Tento účet představuje rozdíl mezi výsledným saldem běžného, kapitálového a finančního účtu na jedné straně a změnou devizových rezerv na straně druhé. Saldo chyb a opomenutí vzniká z důvodů metodických a statistických nesrovnalostí při sběru dat, nezachycených platbách, kurzových rozdílech, nelegálních transakcích atd. (Sekerka et al., 2015).

Změna devizových rezerv zahrnuje vývoj devizových aktiv centrální banky (deviz a valut, měnového zlata apod.) (Wawrosz et al, 2012).

Platební bilance má nejen horizontální ale i vertikální strukturu. Zde je každá transakce zachycená ve sloupcích dvakrát jako kreditní a debetní položka. Každý kreditní záznam je kompenzován debetním a naopak. Například export zboží je zaznamenán v obchodní bilanci v kreditní položce (+) a zároveň jako debetní položka (-) v investicích jako zvýšení pohledávek (Jurečka et al, 2013).

V následující tabulce jsou zobrazeny základní operace ve vertikálním členění:

Tabulka 1 Vertikální struktura platební bilance

položka	kredit (+)	debet (-)
zboží	vývoz zboží	dovoz zboží
služby	vývoz služeb	dovoz služeb
důchody	dovoz důchodů	vývoz důchodů
transfery	dovoz transferů	vývoz transferů
kapitál	dovoz kapitálu	vývoz kapitálu
devizové rezervy	snížení devizových rezerv	zvýšení devizových rezerv

Zdroj: Vlastní zpracování dle Brčák et al., Makroekonomie – teorie a praxe, 2014

3.4.2 Investiční pozice vůči zahraničí

Platební bilance je doplněná statistickým výkazem investiční pozice země vůči zahraničí. Investiční pozice země zahrnuje veškeré pohledávky a závazky domácích subjektů ve vztahu k zahraničí k určitému datu. Na jedné straně udává hodnoty finančních aktiv rezidentů dané ekonomiky ve vztahu k nerezidentům a na straně pasiv hodnotu závazků rezidentů vůči nerezidentům. U finančních aktiv jde o pohledávky za nerezidenty, nebo o zlato, které drží CB jako aktivum. Vyrovnávací položkou (rozdílem aktiv a pasiv) je čistá pozice vůči zahraničí (Rojíček et al., 2016).

Zahraniční dluh je podmnožinou zahraniční investiční pozice země. Do zahraniční zadluženosti se nezahrnují položky nedluhové povahy, které nejsou spojeny s povinností plateb úroků nebo jistiny, tedy zejména v podobě části přímých a portfoliových investic (Wawrosz et al, 2012).

3.5 Veřejný dluh a rozpočtový deficit

Podobně jako firmy stát má své příjmy a výdaje. Dle vztahu mezi veřejnými příjmy a výdaji státní rozpočet může být přebytkový – příjmy jsou vyšší než výdaje, deficitní

(schodkový) – příjmy jsou nižší než výdaje, případně vyrovnaný – příjmy jsou rovny výdajům. Pokud hospodaření státu skončí deficitem, vzniká závazek vůči jiným subjektům. Tento závazek musí stát nějak pokryt, a to obchodním úvěrem a nebo půjčkou (Wawrosz et al., 2013). Opakované deficity státního rozpočtu vedou ke vzniku státního dluhu, který vzniká nahromaděním výpůjček vlády a úroků z těchto výpůjček (Jurečka et al., 2013).

3.5.1 Veřejný dluh a dluhová krize

Veřejný dluh zahrnuje v sobě celkové zadlužení vlády a nižších správních celků. Vzniká jako důsledek deficitu veřejných rozpočtů (municipálních rozpočtů). Součástí veřejného dluhu je státní dluh, který vzniká v důsledku deficitu státního rozpočtu. Zatímco deficit státního rozpočtu je tokovou veličinou, která zobrazuje vývoj závazků v rámci jednoho roku, státní dluh je stavovou veličinou – zobrazuje závazek státu k určitému datu. Míra veřejného zadlužení země se obvykle měří jako podíl veřejného dluhu na HDP (Jurečka et al., 2013). Státní dluh je většinou kryt výpůjčkami ve formě dluhopisů vydaných vládou, které mohou nakupovat domácí a zahraniční subjekty. Podle toho se pak rozlišuje domácí (vnitřní) dluh a dluh zahraniční (vnější) (Brčák et al., 2014).

Zahraniční dluh země představuje celkové zahraniční zadlužení vlády a firem. Zadlužení vlády zahrnuje půjčky od mezinárodních organizací a vládní cenné papíry, které drží zahraniční subjekty. Zahraniční dluh firem tvoří závazky firem, které si vzaly půjčky u zahraničních bank (Jurečka et al., 2013).

Současně dluhovou krizi zažívá řada států, včetně evropských zemí. Tato krize se šíří zhruba od roku 2009 a její příčinou je především veřejný dluh těchto zemí. V některých státech byl vznik vysokého dluhu zapříčiněn nedostatečnou fiskální disciplínou. V jiných zemích byla dluhová krize zapříčiněna expanzí realitního trhu vlivem nízké úrokové míry u hypoték (např. Irsko). Dále velkým iniciátorem byla i ekonomická krize a její dopady na hospodářskou výkonnost jednotlivých zemí a fiskální kapacita (Jurečka et al., 2013).

V roce 2008 začala světová finanční a ekonomická krize a byla nejhlubší od velké hospodářské krize. Krize se projevila v podobě silného poklesu hlavních ekonomických ukazatelů ve většině vyspělých ekonomik, který následně přerostl v globální recesi. Centrem ekonomické krize se staly Spojené státy, které byly po celé období tahounem světového hospodářství. Pokud došlo v USA ke zpomalení tempa růstu, pak se to projevilo i na světovém HDP. Prvotní příčinou krizí se stala bublina na americkém hypotečním trhu v roce 2007. Po prasknutí této bubliny došlo ke krachu řady bank a stát aktivně vstoupil do záchrany

bankovního sektoru (Žídek, 2009). Druhá vlna hypoteční krize nastala v roce 2008 a rozšířila se do standardního segmentu, kde jsou úvěry poskytnuté bankami refinancovány státními hypotečními společnostmi. Největší společnosti v této oblasti brzy zkrachovaly. V důsledku vzájemné závislosti a globalizace ekonomik různých zemí se krize rozšířila do všech regionů světa. Globální ekonomická krize 21. století významně ovlivnila sociálně-ekonomický a vědeckotechnický vývoj států celého světa (Gradov, 2011).

4 Vlastní práce

4.1 Charakteristika Ukrajiny

Ukrajina je unitární demokratická parlamentně-prezidentská republika. Dne 24. srpna 1991 po rozpadu Sovětského svazu Ukrajina získala svoji nezávislost. Bezprostředně po vyhlášení nezávislosti byla vytvořena parlamentní komise, která připravila novou demokratickou ústavu. Na konci června r. 1996, s přijetím nové demokratické ústavy, byl vytvořen pluralitní politický systém a byla vyhlášena základní práva a svobody občanů Ukrajiny, jakož i národnostních menšin v zemi.

Ukrajina se nachází v centrální části východní Evropy. Podle Světové banky má rozlohu 603 549 km² a po Rusku je druhým největším státem v Evropě, ve světě je na 44. místě. Většina území Ukrajiny se nachází na jihozápadě východoevropské nížiny. Je důležité poznamenat, že po událostech Euromajdanu v roce 2013 a následného vojensko – politického konfliktu s Ruskem od roku 2014 Ukrajina ztratila část svých území. RF zahájila nevyhlášenou válku proti Ukrajině, anexovala Krymský poloostrov a vede okupační válku na Donbasu, čímž obsadila 7 % území Ukrajiny.

Anexe poloostrova dosud není mezinárodně uznávána a je definována jako nezákonný akt v důsledku ruské ozbrojené agrese. Autonomní republika Krym a Sevastopol mají mezinárodně právní status „území Ukrajiny dočasně okupovaných Ruskem“.

Ačkoli většina států – členů OSN neuznaly připojení Krymu k Ruské federaci a nadále považují poloostrov za součást Ukrajiny, na nelegálně anektovaném území Krymu ruské úřady vytvořily tzv. „subjekty Ruské federace“, „Krymskou republiku“ a „město federálního významu Sevastopol“.

Počet obyvatel Ukrajiny činí cca 42 milionů s hustotou zalidnění 80 obyvatel na km² včetně okupovaného Krymského poloostrova a části Donbasu (Státní statistická služba Ukrajiny, 2020). Na severu hraničí s Běloruskem, na západě s Polskem, Maďarskem a Slovenskem, na jihozápadě s Rumunskem a Moldavskem. Nejdelší hranice je s Ruskem – na východě a severovýchodě.

Důležité je také poznamenat, že Ukrajina má výhodnou tranzitní polohu mezi Evropou a Asií, kterou prochází 5 z 10 mezinárodních dopravních koridorů Evropy, neboť Ukrajina má status tranzitního státu a všechny ekonomické výhody, které jsou s tím

spojeny. Například tranzit plynu je největším zdrojem státních příjmů z exportu služeb. Tranzit přináší Ukrajině 3 miliardy dolarů ročně, což je kolem 2,5 % HDP.

Z hospodářského hlediska Ukrajina patří do kategorie zemí s rozvinutým průmyslovým potenciálem – průmysl země se skládá přibližně z 300 průmyslových odvětví. Ve struktuře ukrajinského průmyslu zaujímá velký podíl těžký průmysl, zejména strojírenství, hutnictví železa a uhelný průmysl (základní odvětví ekonomiky). Těžký průmysl tvoří více než 80 % z celkové hodnoty prodaných průmyslových výrobků, včetně strojírenství, které tvoří 12–14 %.

Podíl průmyslového exportu na HDP je cca 40 %, ale jeho struktura je neuspokojivá vzhledem k převaze surovinové složky, která přesahuje 60 %. Celková produkce špičkových a vědecky náročných průmyslových odvětví je pouze 15 %. Podíl černé metalurgie tvoří 38 % HDP země, v průmyslové výrobě - 27,3 %, v exportu - 34,2 % (ukrstat, 2020).

Je třeba zdůraznit, že Ukrajina je jedním z deseti největších výrobců a vývozců kovů. Více než 80 % kovových výrobků se vyváží do Evropy, Asie, na Střední východ a do Jižní Ameriky. Dalšími významnými průmyslovými odvětví jsou chemický a potravinářský průmysl a elektroenergetika. Největší peněžní podíl na exportu Ukrajiny představují výrobky palivového a energetického komplexu, jakož i farmaceutické výrobky, plasty a polymery. Na celkovém objemu importu služeb převažuje železná a neželezná metalurgie, strojírenství, výrobky zemědělsko-průmyslového komplexu a chemický průmysl (ukrstat, 2020).

4.2 Charakteristika Ruské federace

Ruská federace (neboli Rusko) je transkontinentální stát nacházející se ve východní části Evropy a severní Asii o rozloze 17 098 246 km² a dělí se na 85 regionů (Statdata, 2020). Svou rozlohou je největší zemí na světě, která se dělí do jedenácti časových pásem a sousedí se 16 suverénními zeměmi: na západě s Ukrajinou, Polskem, Běloruskem, Lotyšskem, Litvou, Estonskem, na jihu s Gruzíí, Ázerbájdžánem, Kazachstánem, Mongolskem, Čínou, na severozápadě s Norskem a Finskem, na východě se Severní Koreou a Japonskem (po moři), na severovýchodě se Spojenými státy americkými (po moři) a na jihu s Abcházií a Jižní Osetií. Hlavním městem je Moskva.

V roce 2020 dosahuje počet obyvatel dle Ruského statistického úřadu 146 748 000 s průměrnou hustotou obyvatelstva cca 9 lidí na km² (Federal State Statistics Service, 2020).

Moderní státnost se datuje od 25. prosince 1991, kdy došlo k rozpadu Sovětského svazu.

Ruská ekonomika je na 11. místě ve světě z hlediska nominálního HDP a na 5. místě z hlediska vojenského rozpočtu. Podle vývoje ekonomiky patří mezi rozvojové země. Rozsáhlé nerostné a energetické zdroje z ní udělaly jednoho z největších producentů ropy a zemního plynu na světě.

Rosstat rozděluje průmysl Ruské federace do tří hlavních kategorií: zpracovatelský průmysl, těžba a výroba a distribuce elektřiny, plynu a vody. Významné odvětví ruské ekonomiky tvoří zpracovatelský průmysl, který představuje 65 % celkového hospodářství, pak těžba (27 %) a výroba/distribuce elektřiny, plynu a vody (11 %).

Ruská federace má největší zásoby zemního plynu na světě a druhé největší zásoby ropy. Mezi hlavní odvětví ruského průmyslu patří těžký průmysl, těžba ropy a zemního plynu, metalurgie, letectví a stavba lodí, obranný průmysl, strojírenství, energetická zařízení, potravinářský a textilní průmysl. V Rusku se těží všechny druhy minerálních paliv a většina druhů nerostných surovin. Na Sibiři a na Dálném východě se nachází velká ložiska uhlí. Rusko je také bohaté na železnou rudu, bauxit, nikl, cín, zlato, diamanty, platinu, olovo a zinek. Mnoho z těchto surovin se nachází na Dálném východě. Z důvodu velké vzdálenosti těchto zdrojů jsou značné potíže pro přepravu surovin na místa zpracování a spotřeby a pro nákladově efektivní těžbu. Mezi další nejrozvinutější odvětví se řadí výroba a zpracování uhlovodíků, výroba buničiny a papíru (ruské lesy zahrnují 22 % světových lesních zdrojů), výroba potravin a chemická výroba, výroba koksu a ropných produktů (Rosstat, 2008).

Ruská federace je jednou z osmi uznaných jaderných mocností a má největší zásoby zbraní hromadného ničení, s nimiž mají paritu pouze Spojené státy. Po rozpadu SSSR RF vedla nebo se účastnila řady válek, převážně na území bývalého Sovětského svazu.

4.3 Sociální problémy Ukrajiny a Ruské federace

Po rozpadu Sovětského svazu, ve srovnání se sovětskou érou, vznikly v Rusku a na Ukrajině rozdíly jak v běžných příjmech a spotřebě obyvatelstva, tak v jeho

zásobování nemovitostmi a předměty dlouhodobé spotřeby. Rozdíly mezi sektory ekonomiky, které vznikly v důsledku liberalizace a drtivé privatizace, vedly k rychlému nárůstu diferenciaci příjmů obyvatelstva. V zemích se kvůli tomu zvýšilo sociální rozvrstvení společnosti na bohaté, střední vrstvy a chudé. Zároveň se v letech růstu i přes příznivé průměrné ekonomické ukazatele nadále prohlubovaly rozdíly mezi těmito skupinami.

Po počátečním bouřlivém sociálním promíchání sociálních vrstev v 90. letech došlo k prudkému poklesu vertikální mobility (Suvora A. N., 2017).

Jak historici poznamenávají, liberální reformy z 90. let způsobily v Rusku výrazný nárůst **kriminality**. Růstovými faktory kriminality byly zejména zbídačování obyvatelstva, oslabení policejního a soudního systému v důsledku podfinancování a oslabení mravních norem.

Jak uvádí moskevská výzkumná instituce sociálně-ekonomických problémů, během sovětské éry byla kriminalita na „poměrně nízké úrovni“ a tržní reformy vedly k jejímu růstu. Tržní reformy sloužily jako katalyzátor mnoha negativních procesů v zemi. V průběhu těchto procesů vznikla řada různých hrozeb pro obyvatelstvo. Hrozby, které lidé dříve nepocítovali, se staly každodenními: uzavření podniků, v nichž pracovali, prudké zbídačení, nevyplácení mezd a důchodů, nárůst kriminality atd. Jejich značný počet a závažnost vedly k tomu, že se v 90. letech začalo mluvit o problému sociálního zabezpečení obyvatelstva.

V této části práce je zapotřebí identifikovat řadu **základních sociálních problémů**, které existují dodnes v Ruské federaci a na Ukrajině a dát jim hodnocení.

Problémy Ruské federace.

Podle kritérií OSN tři čtvrtiny populace Ruska žijí v chudobě. Hlavním důvodem chudoby, zjevně, není chudoba té nejbohatší země na minerální zdroje, ale hospodářská politika vlády. Za posledních deset let byly zakonzervovány hlavní „ochuzující“ parametry hospodářské politiky. Především, oficiální úroveň minimální mzdy je nastavena na úroveň desetkrát nižší než ve vyspělých zemích: v Rusku je toto minimum 150 eur, ve Francii - 1500 eur, v Irsku - 1600 eur. Z tohoto skromného základu se pak vypočítávají dávky, pokuty, průměrné platy a důchody.

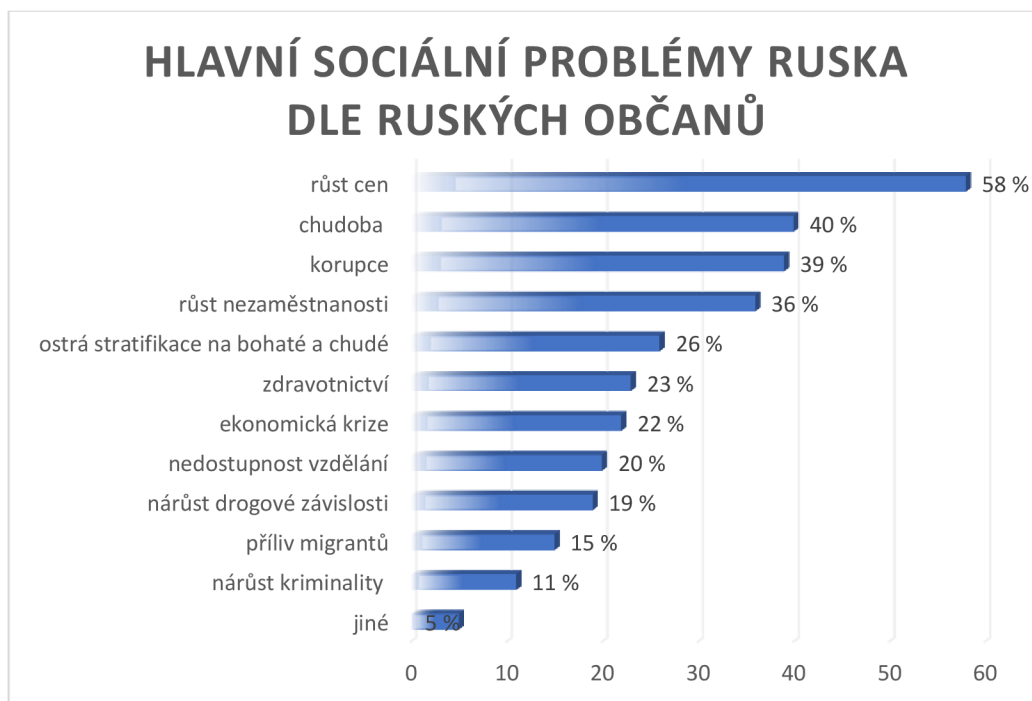
Ruské důchody obecně neurčují životní úroveň drtivé většiny Rusů kvůli výrazné příjmové nerovnosti. Příkladem jsou data z roku 2010, kdy 1 % nejbohatších občanů Ruska vlastnilo 43 % veškerého majetku domácností (finanz.ru, 2017), což je jeden z

nejvyšších mezi průmyslově vyspělými zeměmi světa, a bohužel tato nerovnost rychle roste.

Růst příjmů celé populace „v průměru“ za posledních deset let byl zajištěn růstem příjmů nejbohatší pětiny populace, a především samotné špičky společnosti. Za tuto dobu tři čtvrtiny populace pouze zchudly a do pomalu rostoucí „střední třídy“ lze započítat pouze 15–20 % populace (finanz, 2017). Na rozdíl od západních zemí v Rusku nikdy nedocházelo ke „skapávání“ příjmů od bohatých k chudým (trickle-down), spíše „chudí chudli, bohatí bohatli“. Rozdíl mezi nejbohatšími a nejchudšími vrstvami populace je podle různých odhadů 15–20krát.

Podle sociologického průzkumu veřejného mínění je pro většinu ruského obyvatelstva nejaktuálnějším problémem růst cen – 58 %, chudoba – 40 %, korupce – 39 % a nezaměstnanost – 36 % (graf č. 1).

Graf 1 Výsledky průzkumu veřejného mínění ruské společnosti v roce 2021 v %

Zdroj: vlastní zpracování dle analytického centru LEVADA

Neméně důležitým problémem v Rusku je **alkoholismus**, který zapříčiňuje degradaci a vymírání populace.

Podle nedávných studií pije alkohol více než 80 % obyvatel země, ročně zemře asi 75 tisíc a každý pátý trestný čin je důsledkem intoxikace alkoholem (Suvora, 2017).

Ruští experti poznamenávají, že kvůli dlouhodobé nezaměstnanosti a ztrátě motivace se obyvatelstvo depresivních regionů uchyluje k „tradičně ruskému způsobu, jak se dostat z problémů“ – alkoholismu.

V roce 2009, v tehdejší době prezident Dmitrij Medveděv, prohlásil: „V chudé zemi se opilství nedá porazit“. A označil za hlavní příčinu alkoholismu nízkou životní úroveň většiny regionů a nízký blahobyt Rusů.

V boji proti **chudobě** Rusko deklarovalo jeden ze svých národních cílů snížit chudobu do roku 2030 o polovinu (na 6,6 %) (Vsemirnyjbank, 2021). Bez lepšího zacílení pomoci chudým a zranitelným skupinám občanů však bude tohoto cíle obtížné dosáhnout i za nejoptimističtějšího scénáře růstu HDP.

Komplex ruských systémů sociální podpory sice hraje důležitou roli při snižování chudoby, ale je však poměrně nákladný: země vydává více než 3 % HDP (Vsemirnyjbank, 2021) nebo 30 miliard USD na programy sociální podpory. To je

dvojnásobek celosvětové úrovně výdajů na sociální podporu ve výši 1,5 % HDP a více než úroveň výdajů v regionu Evropy a Střední Asie.

Podle národních statistik v boji proti chudobě se zatím Rusku příliš nedaří.

Problémy Ukrajiny.

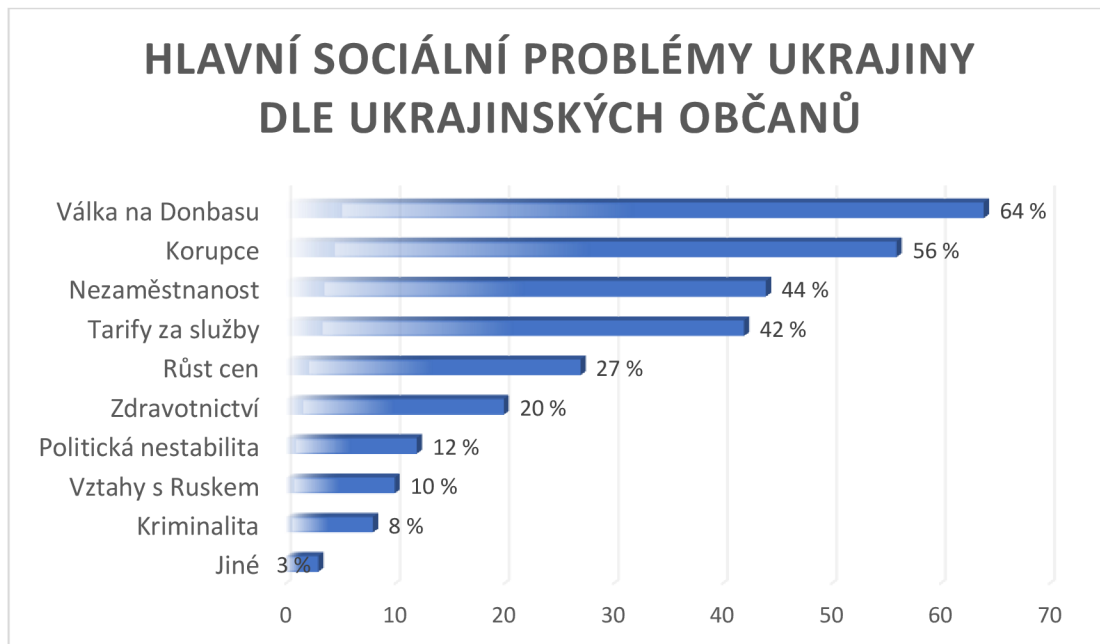
V roce 2021 sociologická skupina „Rating“ provedla sociologický průzkum po celé Ukrajině (kromě okupovaných území Krymu a Donbasu), který se provádí každý rok. Sociologové požádali občany, aby pojmenovali hlavní sociální problémy Ukrajiny a ukrajinské společnosti dle jejich mínění. Výsledky průzkumu jsou znázorněny v grafu č. 2.

Podle výsledků se zjistilo, že za nejostřejší problémy Ukrajiny jako celku a ukrajinského obyvatelstva občané považují válku na Donbasu – 64 %, korupci – 56 %, nezaměstnanost – 44 %, tarify za bydlení a komunální služby – 42 % a rostoucí ceny – 27 %. Dále Ukrajinci uvedli jako důležité problémy – politická nestabilita, zdravotní systém, vztahy s Ruskem a anexe Krymu (napjatá a kritická situace v zemi) (Kiis, 2021).

Porovnáme-li nynější situaci s průzkumy před pandemií (2019) a před sestavením nové vlády a parlamentu pod kontrolou nynějšího prezidenta Ukrajiny Vladimíra Zelenského, situace se prakticky nezměnila. V roce 2020 obyvatelé Ukrajiny

poukázali na stejné problémy. Téměř 70 % občanů pojmenovalo hlavní problémy, které brání rozvoji země – korupce a konflikt na Donbasu.

Graf 2 Výsledky průzkumu veřejného mínění ukrajinské společnosti v roce 2021 v %

Zdroj: vlastní zpracování dle KIIS

4.3.1 Korupce v postsovětských zemích

V této práci stojí za zmínku i sociálně politický problém, jako je korupce, která je největší překážkou hospodářského růstu a rozvoje země. Korupce jako sociálně-právní fenomén je ekonomickým problémem. Korupční kriminalita, která ve společnosti roste, s sebou nese řadu nových sociálních problémů, jež zhoršují stávající nepříznivou ekonomickou situaci.

Problém korupce zažívají nejen v postsovětských zemích, ale je to globálním problémem, se kterým se potýkají různé země světa.

Na rozdíl od makroekonomických ukazatelů korupce nejde nijak kvantitativně změřit, ale existuje tzv. index vnímání korupce, který vydává Transparency International od roku 1995. Index představuje skóre od 0 (velmi vysoká míra korupce) do 100 (velmi nízká míra korupce).

Jak se dá pozorovat na obrázku č. 3, Rusko a Ukrajina mají mezi ostatními státy nejhorší ukazatele a dle Transparency International jsou stále hodnoceny jako nejkorumpovanější státy v Evropě.

Obrázek 3 Index korupce – Ukrajina a Ruská federace v roce 2021

Zdroj: Transparency international, 2021

Jak uvádí Transparency International, Ukrajina vykázala mírné zlepšení v celosvětovém indexu vnímání korupce pro rok 2021 (obr. č. 3). V porovnání s rokem 2014 si Ukrajina v průběhu sedmi let polepšila z 26 na 32 bodů. Tyto pozitivní výsledky Ukrajiny se vysvětlují díky novým protikorupčním změnám, mezi něž patří:

- nová právní úprava práva provádět skryté vyšetřovací úkony pro NABU, navrácení odpovědnosti za nedovolené obohacení, posílení ochrany oznamovatelů a nezbytné změny v oblasti zadávání veřejných zakázek;
- zahájení činnosti Nejvyššího protikorupčního soudu s odpovídající pravomocí a obnovení činnosti Národní agentury pro prevenci korupce (nazkgovua, 2020).

V porovnání s rokem 2014 Ruská federace také zlepšila svůj ukazatel, v roce 2021 z 27 na 29 bodů. Rusko v rámci boje s korupcí díky protikorupčním programům, stejně jako Ukrajina, během posledních 7 let dokázalo snížit korupci o několik bodů, ale stále vykazuje horší výsledky než Ukrajina.

I přes určitý pokrok Ukrajina a Rusko stále patří mezi země s vysokou mírou korupce. Korupce zůstává jedním z nejzávažnějších problémů v obou státech.

Na rozdíl od evropských států všechny post-sovětské země po celou dobu nevykazovaly v boji proti korupci mnoho úspěchů (Transparency International, 2021).

4.3.2 Sociálně – demografické problémy Ruské federace

V 90. letech nejnegativnějším důsledkem ekonomické krize v Rusku bylo prudké snížení populace. V RF došlo k výraznému zhoršení zdravotního stavu obyvatelstva a zvýšení úmrtnosti. V té době počet obětí přesáhl úroveň z 80. let o 4,9 mil. lidí a ve srovnání se sedmdesátými lety vzrostl o 7,4 mil. Tyto podmínky vedly Státní dumu k tomu, aby demografickou krizi zařadila jako bod do hlasování o obžalobě prezidenta Borise Jelcina v květnu 1999 pro genocidu ruského lidu (rosstat, 2021).

Podle dat ROSSTATU od roku 1987 do roku 1999 byl pozorován pokles porodnosti téměř o 38 % z 2,5 milionu na 1,2 milionu dětí ročně. Úmrtnost ve stejných časových obdobích byla cca 20 milionů lidí, takže přirozený přírůstek v letech 1990-1989 byl 8 milionů a přirozený úbytek v letech 1990-1999 byl již více než 4 miliony (rosstat, 2021).

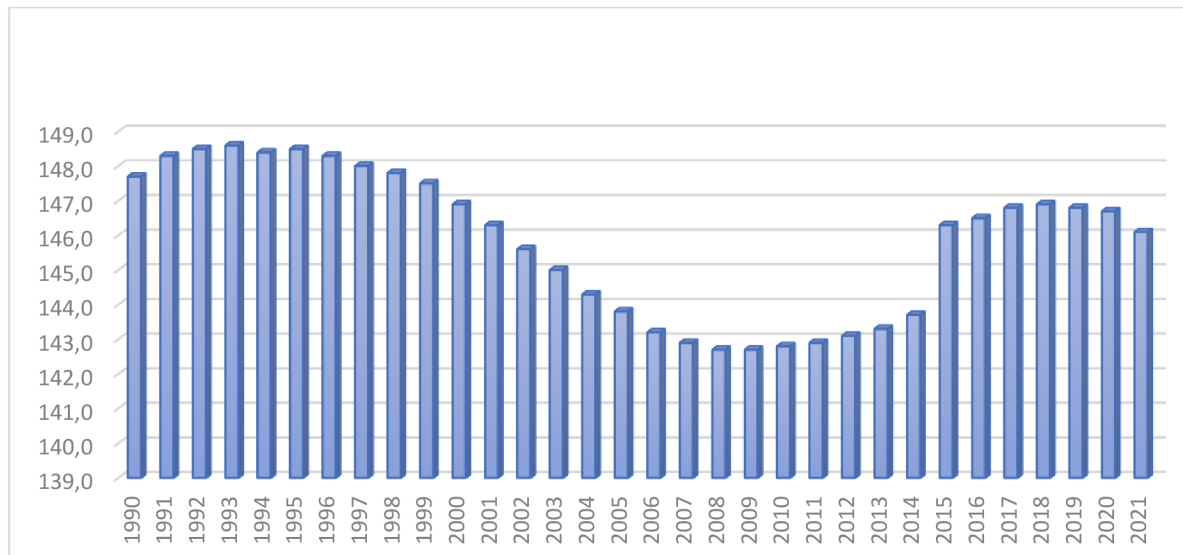
Zpráva Komise pro ženy, rodinu a demografii „O současném stavu úmrtnosti v populaci Ruské federace“ uvádí: „Od roku 1989 do roku 1995 se počet úmrtí v Rusku zvýšil 1,4krát“. Zpráva uvedla: "Bezprecedentní nárůst úmrtnosti obyvatelstva Ruska v 90. letech se odehrává na pozadí prudkého zhoršení zdraví obyvatelstva." Jak je uvedeno ve zprávě, situaci ovlivnily dlouhodobé a současné faktory. Zpráva shrnula, že „nejhmatatelnější obětí negativních aspektů reformy společnosti“ byla populace a její zdraví. Prudký a strmý růst úmrtnosti v 90. letech byl založen na zhoršování kvality života většiny populace spojeném s vleklou socioekonomickou krizí: nárůstem nezaměstnanosti, dlouhými prodlevami ve výplatách mezd, důchodů, sociálních dávek, zhoršení kvality stravy, snížení dostupnosti sociálních služeb, přetrvávající psychický stres, nejistota o své budoucnosti a budoucnosti dětí, růst kriminality a alkoholismu.

Podle výroční zprávy Populačního fondu OSN za rok 2011 nejprudší pokles porodnosti nastal po defaultu v roce 1998. Z grafu č. 4 je poznat, že ruská populace ubývala geometrickou řadou a do roku 2014 byl pozorován katastrofální rozdíl mezi úmrtností a počtem narozených. Ruský národ v té době zažil psychologický, sociální, politický a hospodářský šok. Taktéž klesla porodnost, což v kombinaci s vysokou úmrtností způsobilo, že Rusko ztratilo několik milionů obyvatel.

Podle Federální státní statistické služby má největší země světa 146 171 015 obyvatel, což je téměř 10krát méně než Čína a 3krát méně než ve Spojených státech. V období od roku 1998 do roku 2010 se počet obyvatel Ruska snížil o 7 milionů lidí. A teprve v posledních 10

letech je tendence přirozeného nárůstu bez zohlednění migrantů ze Střední Asie, kterých je v Rusku přibližně půl milionu lidí.

Graf 3 Vývoj populace v Ruské federaci v mil.osob

Zdroj: vlastní zpracování dle statdata.ru, 2020

4.3.3 Sociálně – demografické problémy Ukrajiny

Ukrajina se ve své historii také potýkala s demografickými krizemi. Již během devastace a válek 20. století. Přesto se populace dokázala rozmnožit. Dnešní úbytek populace je pro Ukrajince jedním z nejbolestivějších témat, protože jde o budoucnost země, o lidi, kteří budou učit, budovat a tvořit. Ukrajina se bohužel stále nemá čím chlubit, pokud jde o demografické údaje. V současné době patří k zemím s nejrychlejším tempem úbytku obyvatelstva.

Demografickou krizi na Západě drží na uzdě mimo jiné vysoká úroveň a dostupnost medicíny, což se nedá říct o Ukrajině. Dle Asociace kardiologů Ukrajiny hlavní příčinou úmrtnosti na Ukrajině jsou kardiovaskulární onemocnění, v nichž patří ke světové špičce. Vzhledem ke stavu domácí medicíny hrozí, že se situace ještě zhorší.

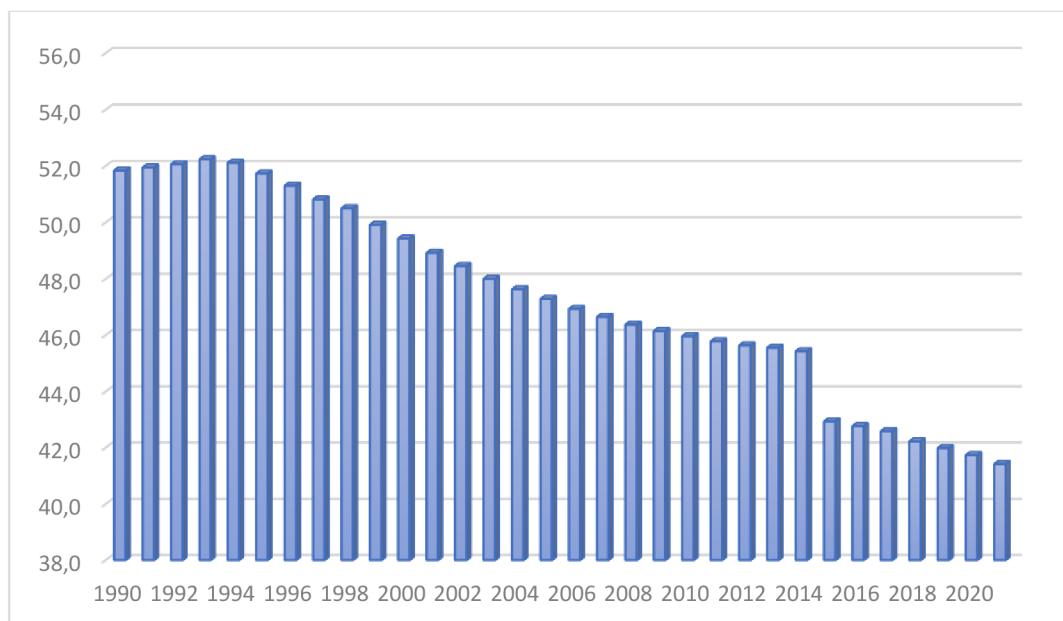
Dalším důvodem poklesu populace je migrace. Podle některých odhadů za 10 let navždy opustily zemi až čtyři miliony občanů. Další tři až čtyři miliony pracují v zahraničí. Pokud mluvíme o důvodech migrace, pak zde není hlavním faktorem finanční situace, ale spíše chybějící perspektiva.

Z toho lze vyvodit, že lidé masově emigrují, protože nejenže nevidí svůj osud v této zemi, ale nevidí ani budoucnost Ukrajiny, nevidí, že Ukrajina bude někdy na úrovni zemí jako například Německo, Polsko nebo Česká republika.

To potvrzuje graf č. 4. Při pohledu na dynamiku populačního vývoje Ukrajiny v letech 1990-2020 lze poznamenat, že trend snížení populace můžeme pozorovat ještě ve třetím roce nezávislosti. To znamená, že již od té doby počet obyvatel Ukrajiny začal mírně klesat. Podle statistik se v letech 1991 až 2018 počet obyvatel snížil z 51,5 milionu až na 42 milionů. V průměru ztrácí Ukrajina ročně více než 500 tisíc obyvatel (srovnatelné s počtem obyvatel jednoho regionálního centra) (Statistická služba Ukrajiny, 2019).

Při analýze grafu č. 4 je také vidět prudký pokles populace v roce 2014. Je známo, že po válečném konfliktu na Donbasu se lidé (zejména z východních oblastí) začali stěhovat do jiných zemí. Většina občanů z východní Ukrajiny emigrovala buď na neokupované části Ukrajiny, někdo se ale přestěhoval do Ruska. Největší úbytek obyvatel zaznamenává východ země, kde v posledních letech po okupaci zaniklo mnoho průmyslových podniků. Celkový počet obyvatel Ukrajiny k prosinci 2020 je 41,7 milionů lidí. V době rozpadu SSSR v roce 1991 na Ukrajině žilo 51,9 mln. obyvatel. Ukazuje se, že za posledních 30 let země přišla o 10 milionů občanů.

Graf 4 Vývoj populace Ukrajiny v letech 1990-2020 (milion osob)

Zdroj: vlastní zpracování dle minfin

4.4 Hrubý domácí produkt

Sociálně – ekonomický vývoj Ukrajiny a Ruské federace je v této kapitole analyzován pomocí hrubého domácího produktu.

Relevantnost zkoumání tohoto ukazatele je dána tím, že v souvislosti se současnou situací v zemích je důležitým faktorem udržitelnost tempa růstu HDP. To by mělo být doprovázeno specializovanými vládními programy, strategiemi a projekty realizovanými ve prospěch ekonomického růstu, protože pokud tento ukazatel roste, znamená to zlepšení kvality života v zemi.

Pro zobrazení vývoje HDP obou zemí jsou použity ukazatele nominálního a reálného HDP v letech. Hrubý domácí produkt je počítán podle výdajové metody.

4.4.1 Vývoj HDP na Ukrajině

Vývoj ukrajinské ekonomiky výstižně popisuje dynamika HDP Ukrajiny v posledních 30 letech. Tato dynamika odráží tři hluboké hospodářské krize, které ukrajinská ekonomika zažila od získání nezávislosti.

První souvisí s radikální transformací ekonomiky po rozpadu Sovětského svazu v důsledku přechodu na tržní vztahy.

Při analýze grafu č. 3 je vidět, jak ukrajinská ekonomika klesala v 90. letech. Bylo to období roztržení ekonomických vazeb a liberalizace zahraničního obchodu. Následky této transformace lze pozorovat v letech 1992-1995, kdy se reálný HDP snížil cca na 40 %. Domnívám se, že tento pokles byl způsoben především absencí strategií tržních reforem ukrajinské vlády v období restrukturalizace. Vláda v té době restrukturalizovala veřejné finance, a tím se výrazně snížily výdaje na zdravotnictví, školství a další sociální programy, což také vedlo k výraznému nárůstu chudoby v zemi.

Z grafu je však vidět, že po otřesech došlo k částečnému oživení ekonomiky a reálný HDP z roku 2000 až do roku před finanční krizí měl jasný rostoucí trend. Nejvýraznější růst HDP během tohoto období je zaznamenán v roce 2008. Důležitou roli sehrály vzrostlé ceny na světové suroviny, zejména na hutní výrobky. Jelikož ukrajinský hutnický a těžební průmysl tvoří významnou část celého průmyslu a podílí se cca 27 % na všech devizových příjmech státu (ukrstat, 2020), ukrajinské ekonomice se v tomto období velice dařilo.

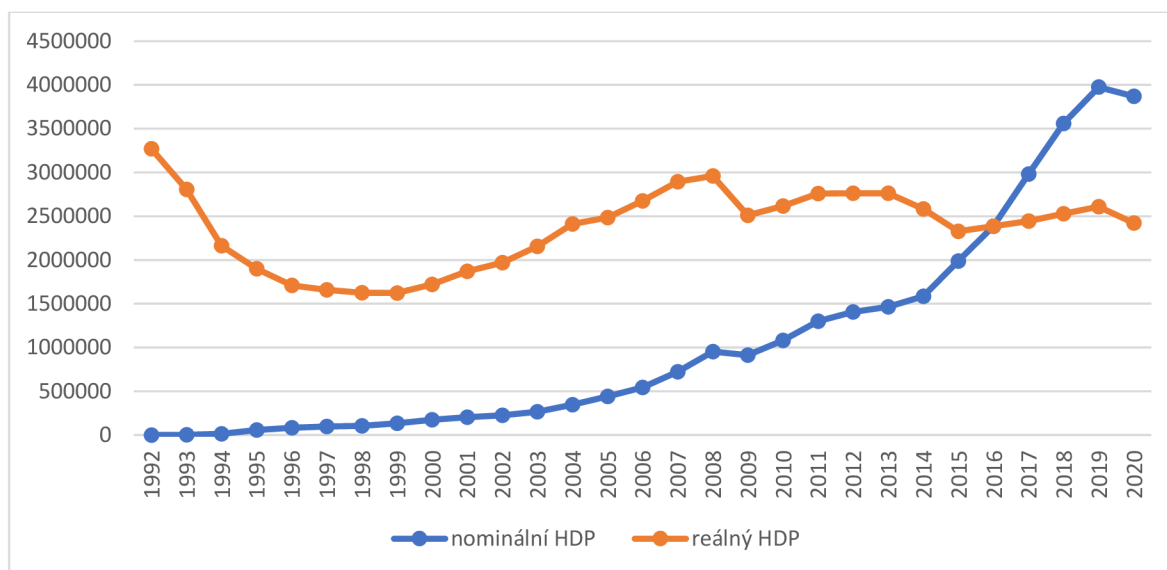
Globální finanční krize 2008 porazila všechny odvětví ekonomik Ukrajiny, což se odrazilo na reálném HDP. Z grafu je jasně vidět prudký pokles reálného hrubého produktu v roce 2009 asi o 15 % (o 446687 milionů UAH), a podle studií to byl nejhorší ukazatel ve srovnání se zemí SNS. Podle dat národní banky Ukrajiny největší ztráty v tomto období zaznamenaly stavebnictví, finanční sféra, výroba a obchod. Podle analýzy Světové banky ukrajinská ekonomika v roce 2009 dosáhla kritických hodnot v důsledku negativních směnných relací obchodních a kapitálových toků. Největší riziko pro Ukrajinu představovala fiskální nerovnováha způsobená poklesem rozpočtových příjmů, čerpáním rozpočtových závazků a významnými finančními potřebami Naftogazu (NBU, 2009).

Třetí ránu do ekonomiky v roce 2014 přijala Ukrajina od svého hlavního obchodního partnera, konkrétně Ruské federace, která po obchodní válce přerostla ve skutečnou válku. Rusko okupovalo velké části ekonomického území Ukrajiny a reálný HDP se v tomto roce snížil o cca 17 %. Naopak, objem nominálního HDP se nadále zvyšoval ve srovnání s rokem 2013, který činil 101 530 milionů UAH, což je o 6,9 % více.

Pokles reálného HDP v roce 2014 byl z velké části způsoben poklesem průmyslové produkce ve východní části Ukrajiny (Doněcké a Luhanské oblasti) na začátku vojenského konfliktu. Tak v průběhu následujících let Ukrajina zablokovala obchod a železniční komunikace s dočasně okupovanými územími Doněcké a Luhanské oblasti, čímž od sebe odpojila uhelný, metalurgický a koksochemický průmysl Donbasu. V důsledku této blokády Ukrajina byla nucená kupovat dražší uhlí ze zahraničí.

Podíváme-li se na současnou situaci, z grafu č. 5 je patrné, že v posledních 5 letech se růst nominálního HDP zvyšoval. Tento růst však není důkazem sociálně-ekonomického vzestupu národní ekonomiky, ale spíše naznačuje výraznou devalvaci národní měny. Reálný HDP v posledních letech potvrzuje spíše vleklou recesi a stagflaci, způsobenou pokračujícím vojensko-politickým konfliktem s Ruskou federací.

Graf 5 Vývoj nominálního a reálného HDP Ukrajiny v letech 1992-2020 v mln. UAH

Zdroj: vlastní zpracování dle Statní služby statistiky Ukrajiny

4.4.2 Vývoj HDP v Ruské federaci

Po rozpadu Sovětského svazu ruská ekonomika byla ve fázi deprese, mimo jiné kvůli narušení ekonomických vazeb s bývalými republikami. V důsledku hospodářských reforem na počátku 90. let klesl ruský HDP ve srovnání s předreformním obdobím téměř o polovinu. Z grafu č.2 lze pozorovat postupné snížení reálného HDP v letech 1992–1997 z 58646 miliard na 43807 miliard rublu.

V roce defaultu 1998 ruská ekonomika propadla cca o 5 % HDP a došlo k devalvaci rublu. Důsledky krize vážně ovlivnily vývoj ekonomiky a země jako celku. Krize byla způsobena jak vnějšími faktory - "asijská krize" v roce 1997 a pokles cen ropy na desítky let rekordní úrovně, tak vnitřními faktory, mezi nimiž hlavní roli hrála zpřísněná měnová politika (Vsemirnyjbank, 2021).

Negativním důsledkem bylo narušení důvěry obyvatelstva a zahraničních investorů vůči ruským bankám, státu a národní měně. Velké množství malých podniků zkrachovalo. Bankovní systém se zhroutil nejméně na šest měsíců a některé banky vyhlásily bankrot. Vkladatelé zkrachovalých bank přišli o své vklady, znehodnotily se rublové úspory obyvatelstva, snížila se životní úroveň a zdvojnásobil se počet pobírajících podporu v nezaměstnanosti.

Ruská vláda v tomto období byla nucená vyhlásit moratorium na splácení dluhů v cizí měně a omezila pohyb kapitálu.

V roce 2000 Rusko provedlo řadu sociálně-ekonomických reforem: daňové, pozemkové, důchodové, bankovní, monetizace dávek, reformy v pracovněprávních vztazích, v energetice a železniční dopravě. V tomto roce byl přijat a začal být realizován program sociálního a hospodářského rozvoje Ruska na období 2000–2010 tzv. Grefův program (Strategie socioekonomického rozvoje země). V tehdejší době Ruská federace v rámci tohoto programu měla za cíl zdvojnásobit hrubý domácí produkt během příštích deseti let, aby se každý rok HDP zvyšoval na 7 % (RBK, 2003).

Při pohledu na rostoucí trend nominálního a reálného HDP v letech 2000-2008 je třeba poznamenat, že vláda dosáhla svého cíle. Však poprvé od ruské krize HDP v roce 2009 okamžitě poklesl o cca 8 %, to zřejmě způsobila již celosvětová krize.

Dle analýzy grafu v následujících letech do roku 2014 tempo růstu nedosáhlo krizové úrovně. Podle prognóz národní banky měl růst v roce 2014 dosáhnout 2,5 %, ale ve skutečnosti byl růst pouze 0,7 %.

V letech 2014–2015 ale sankce zpomalily ruskou ekonomiku o 1,2 % hrubého domácího produktu. Toto zpomalení bylo nevyhnutelným scénářem po roce 2014. Západní sankce to ovlivnily, ale nebyly hlavním katalyzátorem recese. Zpomalení ekonomiky bylo způsobeno spíše strukturálními problémy, mezi které patří negativní demografické trendy a slabé podnikatelské prostředí. Taktéž v lednu 2015 byl zaznamenán prudký růst devizového kurzu a současně dle zprávy národní banky pokles HDP byl omezen růstem vývozu zboží a služeb (meziročně o 4,5 % v prvním čtvrtletí). Pokleslo i úvěrování. Mírný nárůst podnikových úvěrů na začátku roku byl možný díky repo obchodům, které nahradily zahraniční dluh domácí cizí měnou (ruská národní banka, 2015).

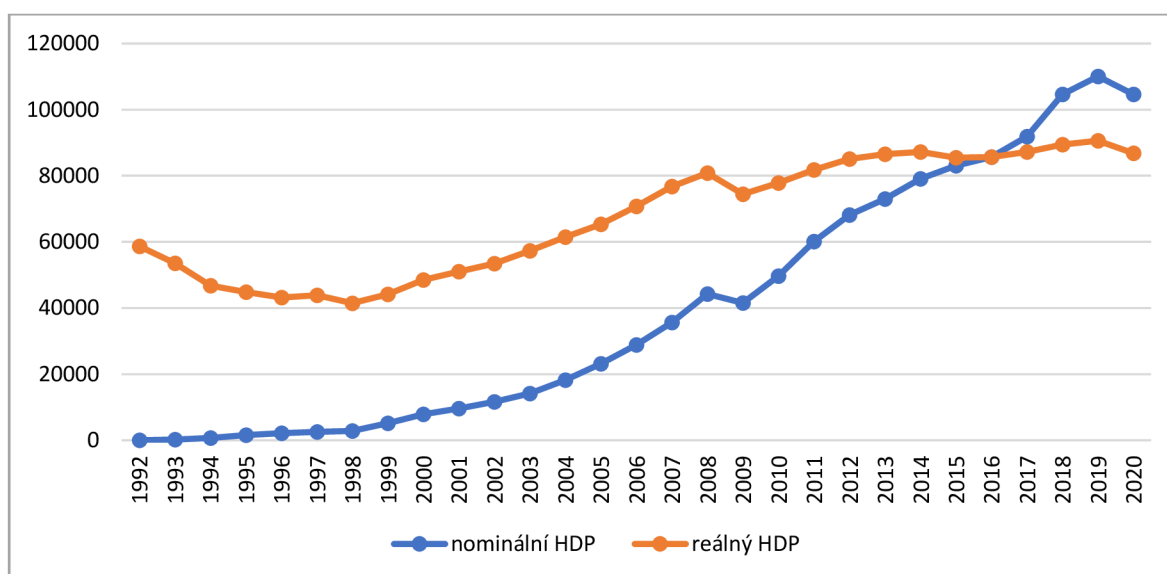
V letech 2017-2019 se HDP na obyvatele a reálný HDP aktivně zvyšoval. V roce 2020 se HDP na obyvatele snížil cca na 3 % - 9972 USD. Jak uvádí Federální státní statistická

služba, pokles HDP v roce 2020 je nejvíc spojen s poklesem celosvětové poptávky po energetických zdrojích a s omezujícími opatřeními v době pandemie.

Je třeba poznamenat, že ruský HDP se v roce 2020 snížil o 3,0 %; přitom světová ekonomika klesla o 3,8 % a ekonomiky vyspělých zemí o 5,4 % (worldbank, 2021). Existuje tedy několik faktorů, které Rusku pomohly dosáhnout relativně lepších výsledků: Rusko v posledních letech udělalo hodně práce pro zajištění makrofiskální stability, což vedlo ke zlepšení fiskální pozice. Rozsáhlé očištění bankovního sektoru spolu se zlepšenou bankovní regulací a dohledem vedly ke zvýšení kapitálových a likviditních rezerv (Vsemirnyjbank, 2021).

Podíváme-li se na celé období od rozpadu SSSR v roce 1991 až po současnost, z grafu je patrné, že od roku 1992 vzrostl ruský HDP přibližně o 27 % ve stálých cenách a nominálně 3krát.

Graf 6 Vývoj nominálního a reálného HDP Ruské Federace v letech 1992-2020 v mlrd.rub.

Zdroj: vlastní zpracování dle federální statistické služby

4.4.3 Stínová ekonomika a HDP

Jedním z hlavních problémů ekonomik postsovětských zemí je stínový sektor. Tento faktor narušuje téměř všechny ukazatele ekonomického růstu. Rozsah a povaha nepozorovatelné ekonomiky se velmi liší – od obrovských výnosů z kriminálních podniků (např. obchodování s drogami) přes láhev vína, která nejčastěji funguje jako „odměna“.

Pokud se pokusíme stínovou aktivitu rozdělit na typy, přičemž jako hlavní kritérium vezmeme její postoj k „bílé“ (oficiální) ekonomice, objeví se tři sektory šedé ekonomiky: administrativní (fiktivní) stínová ekonomika, šedá (neformální) stínová ekonomika a černá (nelegální) stínová ekonomika (financeliganet, 2020).

Rosfinmonitoring však mimo jiné zahrnuje do stínové ekonomiky: šedý dovoz (dovoz zboží s nižšími dovozními cly v důsledku nepřesného celního prohlášení), zatajení příjmů z daní a cel a výplaty šedých mezd.

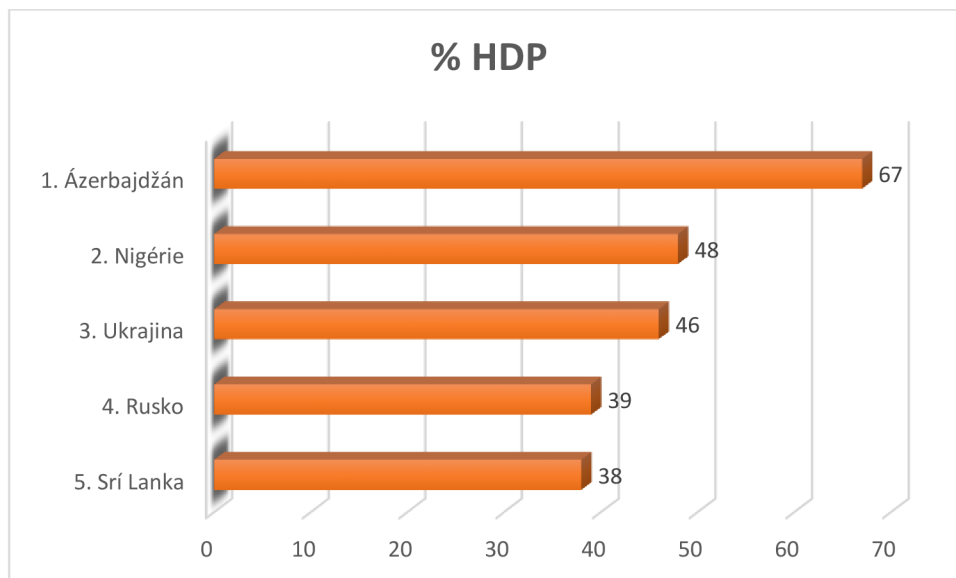
Hlavní důvody, které ovlivňují vzhled jakékoli skryté aktivity, jsou:

- Vysoké daňové zatížení.
- Byrokratické procedury. To je důvod, proč se tento jev nejčastěji vyskytuje v rozvojových, spíše než rozvinutých zemích.
- Vysoké hrozby ze stavu zavírání firem, průmyslových odvětví a dalších forem organizací.
- Nedostatek vysokých mezd ve formálním sektoru.
- Pokus pracovníků a vlastníků vyhnout se nadměrné vládní regulaci.
- Nestabilní legislativa v oblasti daní, plateb a ekonomické činnosti (rosinfostat, 2018)

Rusko a Ukrajina bohužel patří mezi země s největším podílem šedé ekonomiky. Ukazatel stínové ekonomiky v Rusku a na Ukrajině je jeden z nejvyšších na světě. Vyplývá to ze statistiky Mezinárodní asociace certifikovaných účetních ACCA.

Podle reportu ACCA Rusko a Ukrajina jsou v první pětce zemí světa s největším podílem stínové ekonomiky, Ukrajina na 3. místě s průměrem 46 % HDP a 4. místo zaujímá Ruská federace s průměrem 39 % HDP ve stínu, což je téměř o 84 % vyšší než světový průměr (accaglobal.com, 2021).

Graf 7 Pět zemí světa s největším podílem stínové ekonomiky na HDP (průměr mezi lety 2011-2020)

Zdroj: vlastní zpracování dle ACCA

Podle odhadů Rosstatu celkový objem stínové ekonomiky v Rusku ale postupně klesá. V porovnání s 28 % v letech 2015-2016, v roce 2021 velikost stínové ekonomiky byla přibližně 20 % HDP země.

Na Ukrajině, stejně jako ve světové praxi, je problém s hodnocením rozsahu činností stínové ekonomiky. Tento problém je dnes relevantní, protože objemy šedé ekonomiky dosáhly takové velikosti, že při hodnocení ekonomických a finančních ukazatelů to vede k významným chybám, jakož i při určování hospodářské politiky obecně.

Podle ukrajinského ministerstva hospodářství v roce 2021 stínová ekonomika na Ukrajině tvořila 31 % oficiálního HDP, což je téměř čtvrtina ukrajinské ekonomiky. Jak uvádí studie, objem stínové ekonomiky na HDP meziročně vzrostl o 3 procentní body (me.gov.ua.,2022). Růst ukazatele byl především ovlivněn zavedením karanténních opatření. Taktéž je poznamenáno, že současně se změnil tradiční kanály „stínování“ (financeliganet, 2021).

4.5 Nezaměstnanost

4.5.1 Problémy nezaměstnanosti v Ukrajině

Jeden z nejdůležitějších socioekonomických problémů současného vývoje Ukrajiny je nezaměstnanost, ta se stává podstatnou součástí života, což ovlivňuje nejen sociálně-

ekonomickou, ale i politickou situaci v zemi. Globální finanční krize, okupace Krymu a situace na východě země způsobily Ukrajině značné škody, včetně růstu nezaměstnanosti. A podle statistických dat došlo k největšímu snížení zaměstnanosti na začátku krize v odvětvích, jako je průmysl a stavebnictví.

Jak se dá pozorovat, nejvyšší úroveň nezaměstnanosti Ukrajina měla v devadesátých letech. V roce 1995 obecná míra nezaměstnanosti byla na úrovni 14,8 % a je nejvyšší za celé sledované období. Tato vysoká míra nezaměstnanosti byla způsobena již známou transformací od roku 1991.

Růst nezaměstnanosti z roku 1997 do roku 1999 byl spojen s ruskou finanční krizí, která potkala i Ukrajinu v roce 1998, jejíž následky byly popsány v kapitole o hrubém domácím produktu. Míra nezaměstnanosti vzrostla z 9,8 % (r. 1997) na 11,8 % (r. 1999).

V následujících letech se Ukrajina začala vypořádat z krize a nezaměstnanost relativně klesala od roku 2003 (9,7 %) do roku 2008 (6,9 %). Domnívám se, že takový pozitivní trend v míře nezaměstnanosti je velmi vzdálený realitě.

Při pohledu na graf je vidět velký dopad globální ekonomické krize na zaměstnanost v roce 2009, kdy se zvýšila skoro na 9 %.

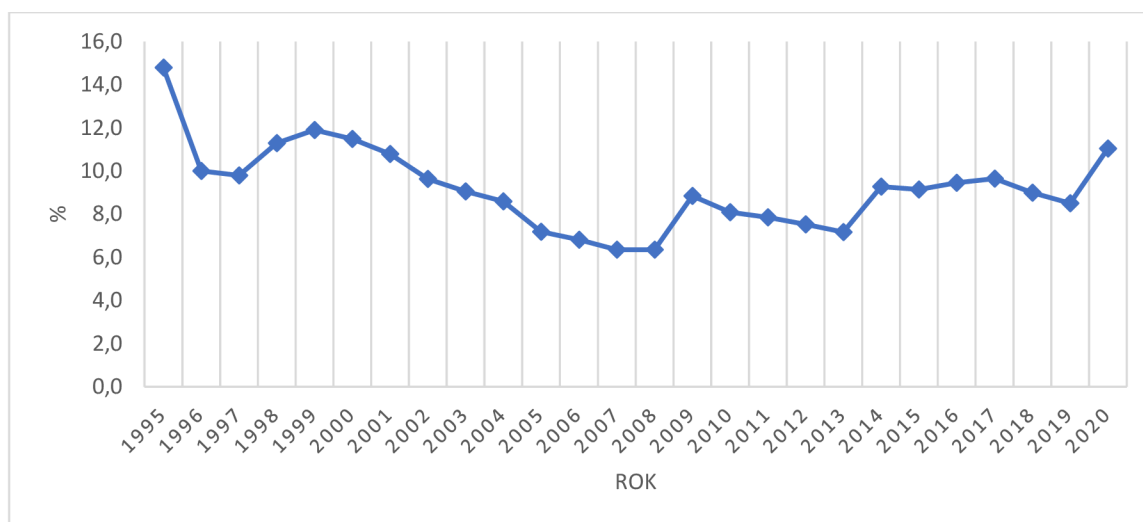
Po Euromajdanu a vojensko-politickém konfliktu je pozorován další skok nezaměstnaných osob, což lze vysvětlit nestabilní politickou situací v zemi a migrací občanů z území východní Ukrajiny, kde nastala válka roce 2014. Ukrajina v letech 2014–2015 ztratila 3 miliony pracovních míst v důsledku okupace Donbasu a Krymu.

Ukrajinská ekonomika klesala a současně klesala i finanční výkonnost podniků. Taktéž v tomto období se zavíralo nebo zastavilo hodně nefunkčních obchodních struktur a OSVČ, které od r. 2016, bez ohledu na přítomnost nebo nepřítomnost příjmu, byly nucené zaplatit daň do penzijního fondu (Broyaka, 2018).

Podle státní statistické služby v roce 2017 bylo oficiálně zaregistrováno 320 tisíc nezaměstnaných, z toho podporu v nezaměstnanosti dostalo 256,9 tisíce lidí (Státní služba zaměstnanosti). A jak lze pozorovat z grafu, výsledek realizace politiky nezaměstnanosti v těchto letech byl pozitivní a počet nezaměstnaných se snížil. I přes určitý pokrok v boji proti nezaměstnanosti a poslední čtyři roky se nezaměstnanost na Ukrajině snížila pouze o 0,3 %. Domnívám se, že situaci na trhu práce v mnoha ohledech zachraňuje pracovní migrace do zahraničí.

Jak se dá pozorovat v grafu č. 8, v posledním roce nezaměstnanost na Ukrajině výrazně stoupla, a dosáhla úrovně před 20 lety (cca 11 %). Tento růst nezaměstnanosti, stejně jak v mnoha zemích, způsobila celosvětová pandemie.

Graf 8 Vývoj obecné míry nezaměstnanosti Ukrajiny v letech 1995-2020 (od r. 2014 – nezahrnuje okupované území (Krym, Sevastopol, část Donbasu))

Zdroj: vlastní zpracování dle ukrajinské státní služby statistiky

4.5.2 Problémy nezaměstnanosti v Ruské federaci

Na začátku sledovaného období v roce 1992 bylo zaznamenáno v Ruské federaci 5,2 % nezaměstnaných.

Podle analýzy grafu č. 9 je jasně vidět, že od roku 1992 do roku 1999 se počet nezaměstnaných zvýšil téměř 2,4krát a v roce 1998 nezaměstnanost dosáhla svojí rekordní úrovně 13,3 %. Důvodem vysoké míry nezaměstnanosti v tomto období byl především rozpad Sovětského svazu, restrukturalizace, vysoký státní dluh, nízké náklady na suroviny dovážené do zahraničí, zavření mnoha státních institucí a továren s následkem propuštění pracovníků.

V následujících letech (2000-2008) se situace v oblasti zaměstnanosti mírně zlepšila. Vláda realizovala velké projekty, které začaly zajišťovat práci pro občany. Míra nezaměstnanosti během tohoto období klesla z 10,6 % na 6,2 %.

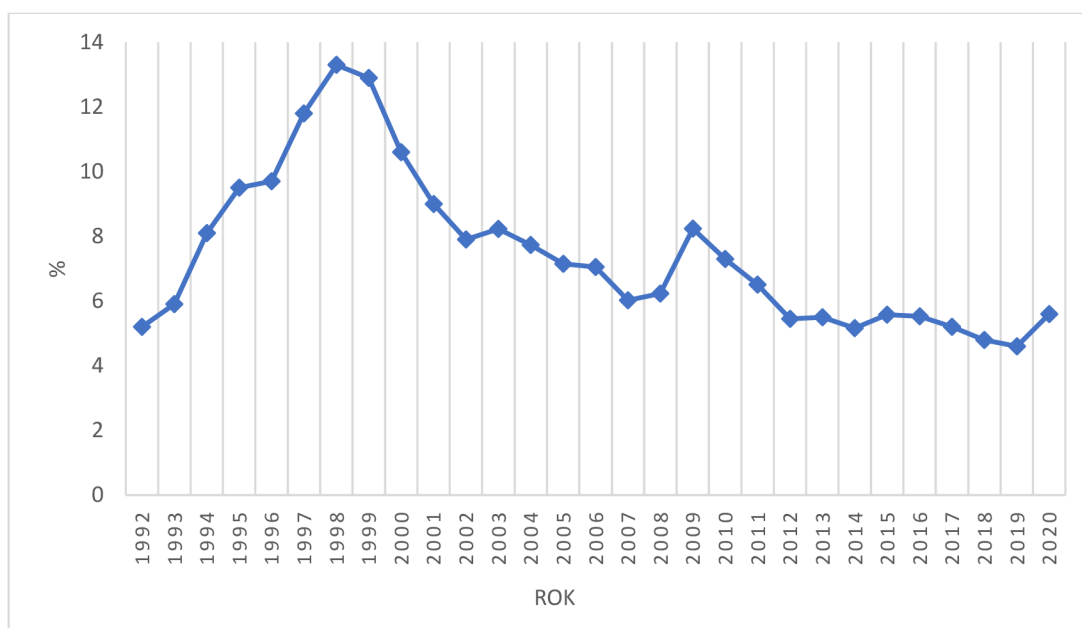
V důsledku hospodářské krize v roce 2009 míra nezaměstnanosti opět stoupla na 8,2 %. Během tohoto období vláda organizovala veřejné práce pro nezaměstnané občany a služby zaměstnanosti začaly vydávat půjčky na zahájení podnikání. Taktéž v roce 2009 byly

zavedené nové rekvalifikační kurzy pro zaměstnané, a tím pomohly zajistit práci pro část obyvatelstva, čímž mohl být ovlivněn pokles nezaměstnanosti v následujících letech.

V roce 2014 se dá pozorovat první historický pokles nezaměstnanosti, který mohl být dosažen zvýšením produkce a růstu vývozu a dovozu (Rosstat, 2019). V roce 2015 měla míra nezaměstnanosti tendenci růst kvůli masivnímu snižování počtu zaměstnanců a začátku nové krize v zemi.

V roce 2020 došlo k pandemii koronaviru a míra nezaměstnanosti se opět zvedla na úroveň 5,9 %. Zatímco krize COVID-19 nadále ovlivňuje regionální ekonomickou výkonnost různými způsoby, většina regionů zaznamenala v roce 2020 pokles průmyslové výroby a maloobchodu. Situace s krajským dluhem se zhoršila: v důsledku krize plnilo deficit 57 krajů (oproti 34 krajům v roce 2019) (vsemirnyjbank, 2021).

Graf 9 Vývoj obecné míry nezaměstnanosti v Ruské federaci v letech 1992-2020 v %

Zdroj: vlastní zpracování dle federální služby statistiky

4.6 Inflace

Problém inflace zaujímá místo v každé ekonomice a má významné sociálně-ekonomické důsledky. V této práci je inflace měřena pomocí indexu spotřebitelských cen, odrážející roční procentní změnu v nákladech průměrného spotřebitele kupujícího koš zboží a služeb. Vzhledem k velkým kolísáním míry inflace v letech 1991–2020 je pro lepší přehled toto období rozděleno na dva grafy.

4.6.1 Vývoj inflace v Ukrajině

Na Ukrajině byly inflační procesy pozorovány od vzniku její nezávislosti. V rámci systému státní regulace cen, který Ukrajina obdržela od SSSR na začátku 90. let, začaly ekonomické reformy za Leonida Kravčuka s postupnou liberalizací cen doprovázenou zvýšením rozpočtového deficitu. Tuto liberalizaci způsobila i ruská hospodářská politika, proto v 90. letech míra inflace dosahovala kritické úrovně.

Nejvýraznější inflační růst byl zaznamenán v roce 1993, kdy ceny fakticky rostly ze dne na den, což na konci roku přivedlo k rekordnímu ukazateli hyperinflace – ceny vzrostly na 10155 % spolu s peněžní zásobou.

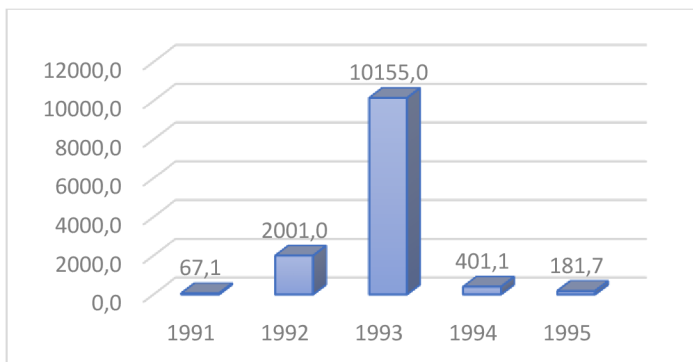
Celá tato situace byla doprovázena rozsáhlým zastavením provozu průmyslových podniků (stará sovětská ekonomika prakticky přestala existovat po rozpadu hospodářských vazeb), ukončením vládních objednávek a růstem cen ruských energetických zdrojů. Výsledkem bylo obrovské zbídačení lidí, protože miliony z nich se tehdy staly, v doslovném smyslu slova, hladovými. Vliv Ruské federace a chyby v ukrajinské hospodářské politice vedly k vysoké inflaci. Ve skutečnosti to byl kolaps ukrajinského průmyslu, který způsobil hyperinflaci. Na rozdíl například od Polska, kde liberalizace způsobila jednorázový skok cen, po kterém se inflace rychle vrátila do normálu, Ukrajina zažila hyperinflaci.

Liberalizace cen začala již v roce 1992 a v roce 1993 byly ceny „uvolněny“ téměř u veškerého spotřebního zboží. To však nebyl důvod vysoké míry inflace. Ve skutečnosti nebylo problémem zavedení tržních cen, ale příliš měkká rozpočtová politika.

Je důležité dodat, že ani v otázce liberalizace cen neexistovala jednotná jasná politika. Ceny jednotlivého zboží byly buď uvolněny, nebo opět fixovány. Zastavení růstu jednotlivých cen při hyperinflaci vedlo k mizení tohoto zboží z regálů obchodů.

Ekonomickou situaci také zkomplikovalo rozhodnutí vedení země v roce 1992 nezavést plnohodnotnou národní měnu najednou, ale postupně se stáhnout z rublové zóny a zavést nejprve náhradní peníze – „kupóno-karbovanci“ (kupónové rubly). Když byly kupónové rubly zavedeny, plánovalo se jejich použití pouze po dobu 4 až 6 měsíců (NBU), ale vydržely až do roku 1996 a má se za to, že největší inflační ránu odnesly kupónové rubly.

Graf 10 Vývoj inflace na Ukrajině v letech 1991-1995 v %

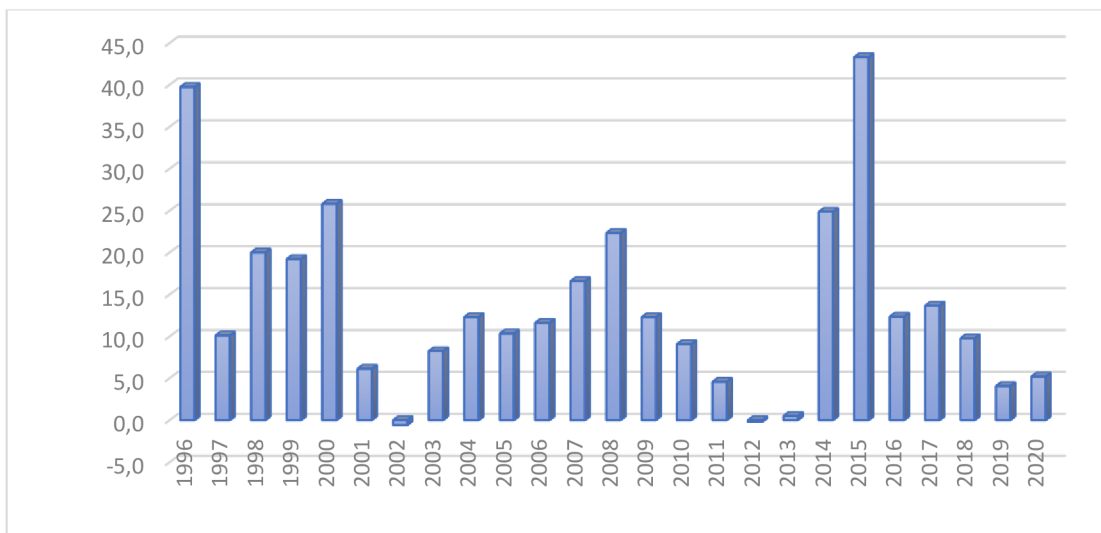

Zdroj: vlastní zpracování dle ukrajinské statní služby statistiky

V roce 1996 byla na Ukrajině zavedena národní měna – hřivna. V důsledku toho byla hyperinflace zastavena, ale hospodářský růst se obnovil až ve čtvrtém čtvrtletí roku 1999 (Statní služba statistiky, 2020).

V následujících letech se objem peněžní zásoby postupně snižoval, ale inflace byla na poměrně vysoké úrovni. Tak v roce 1998 CPI opět vyrostl na 20 %. Hlavní příčinou tohoto růstu byla devalvace směnného kurzu v důsledku ruské krize. Výdaje na nákup cizí měny převýšily výnosy z jejího prodeje téměř o 2 miliardy (Národní banka Ukrajiny).

Graf 11 Vývoj inflace na Ukrajině v letech 2000-2020 v %

Zdroj: vlastní zpracování dle statní služby statistiky Ukrajiny

Ceny zemědělských produktů byly liberalizovány naposledy v letech 2000-2001 a na rozdíl od 90. let to nebylo doprovázeno zvýšením rozpočtového deficitu. Proto po prvním

skoku ceny dokonce mírně klesly. Inlace za 1 rok spadla z 26 % na 6 %. To vedlo k jedinému roku v historii samostatné Ukrajiny, kdy byla zaznamenána deflace: jak je vidět v grafu č. 12, v roce 2002 se cena spotřebního koše na obyvatele snížila v průměru o 0,6 %.

Pak se do roku 2007 ukrajinská ekonomika vyznačovala vysokou mírou hospodářského růstu a určitou sociální stabilitou. Došlo ke stabilizaci měnového kurzu, růstu zemědělství a průmyslové výroby. Toto období je také spojeno s rostoucí zahraniční poptávkou po ukrajinském zboží, zvýšením rezerv národní banky Ukrajiny a úspěšnou restrukturalizací zahraničního dluhu (NBU, 2001).

Celosvětová hospodářská krize, která začala v roce 2008, vedla ke komplikacím ekonomické situace a další politické krizi, doprovázené zhoršením ekonomických ukazatelů, včetně růstu cen. Došlo ke kolapsu kurzu hřivny a krizi ve finančním a bankovním sektoru a inflace v roce 2008 vzrostla na 22,3 %.

Pokles v roce 2009 na 12,3 % byl zapříčiněn poklesem světových cen na komoditních trzích. V roce 2012 se CPI oproti předchozímu roku snížil na 0,2 %. Významný dopad na snížení inflace v tomto roce měla cenová regulace se snížením cen potravin a surovin.

K nevýraznému růstu cen za poslední dvě desetiletí došlo pak v roce 2015, kdy inflace vyšplhala až na 43 %. V tu dobu Alexander Turčinov po revoluci důstojnosti a začátku ruské ozbrojené agrese proti Ukrajině stál v čele země. V tomto období narůstaly v zemi negativní jevy, především politického charakteru. Ekonomická situace státu se ukázala jako extrémně obtížná: volné zlaté a devizové rezervy byly prakticky vyčerpány a státní pokladna se ukázala být prázdná.

Po útěku nejvyššího vedení země (prezidenta Viktora Janukoviče) do Ruska tak na státní pokladnu připadalo (zůstalo) asi 108 tisíc hřiven (dle tehdejšího kurzu v roce 2014 cca 12 tisíc amerických dolarů) (Statní statistická služba Ukrajiny, 2016).

V důsledku toho se úsilí politického vedení a ekonomického bloku vlády soustředilo především na řešení problémů způsobených ruskou vojenskou agresí, která přivedla mimo jiné k znehodnocení ukrajinské hřivny vůči dolaru.

Předpokladem pro pokračování reforem byl kolaps národní měny, přerušení a přímá blokáda ekonomických vazeb s Ruskem. Reformy proběhly na pozadí války na východní Ukrajině a za přítomnosti více než 1 milionu uprchlíků.

Devalvace hřivny v souvislosti s klesajícími devizovými výnosy vedla k nekontrolovanému výbuchu cen základního spotřebního zboží a zvýšení sazeb zemního

plynu pro obyvatelstvo. V tomto roce ukrajinská centrální banka zpřísnila některá pravidla pro devizový trh (NBU).

V dalších letech je pozorován stabilní trend snížení cen. Především to bylo díky stabilizaci situace na devizovém trhu, čehož bylo dosaženo zavedením přísných administrativních omezení centrální bankou. Za poslední 4 roky byl růst spotřebitelských cen zaznamenán pouze v roce 2017, a to 13,7 %, což odpovídalo prognózám národní banky (NBU). Národní banka Ukrajiny vysvětlila inflaci v těchto letech zvýšením tarifů za služby a rostoucími cenami pohonných hmot.

4.6.2 Vývoj inflace v Ruské federaci

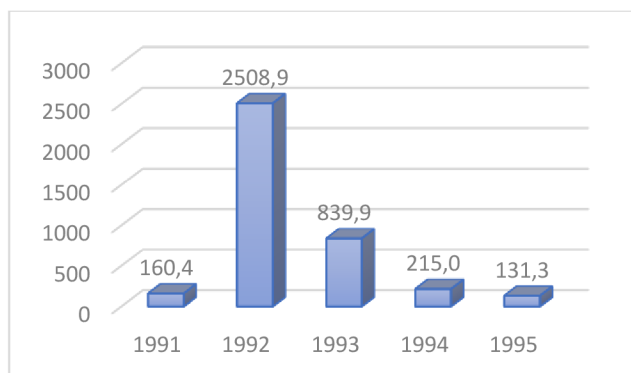
Stejně jako v mnoha jiných zemích se míra inflace v Rusku po rozpadu SSSR a přechodu od plánované ekonomiky k tržní ekonomice začala odhadovat na základě indexu spotřebitelských cen. Období po rozpadu SSSR lze nazvat obdobím přechodu k tržní ekonomice a formování tržních vztahů.

V Rusku v 90. letech lze pozorovat hyperinflaci počátkem roku 1992, kdy se stejně jak i na Ukrajině prováděla radikální ekonomická reforma liberalizace maloobchodních cen. Konkrétně 2. ledna 1992 vstoupil v platnost výnos (nařízení) prezidenta RSFSR „O opatřeních k liberalizaci cen“.

Již v prvních měsících roku se trh začal plnit spotřebním zbožím, ale monetární politika emise peněz (jako i v bývalých sovětských republikách) vedla k hyperinflaci: prudký pokles reálných mezd a důchodů, znehodnocení bankovních úspor a prudký pokles životní úrovně. Růst inflace v těchto letech byl způsoben především nerovnováhou v hospodářství vyplývající ze správní regulace.

Podle ruského ekonoma N. P. Šmeleva bylo možné prodat fixní aktiva podnikům a zaměstnancům prostřednictvím korporatizace podniků, což by podniky naplnilo vybavením: „Ne odebírat a pak dělit mezi podvodníky, ale dát lidem mnohem více prostřednictvím korporatizace“ (NGRU, 2010).

Graf 12 Vývoj inflace v Ruské federaci v letech 1991-1995 v %

Zdroj: vlastní zpracování dle federální služby statistiky

V následujících letech 1993–1995 vysoká inflace neměla peněžní povahu, ale byla primárně spojena s politickou situací v zemi během vnitropolitického konfliktu v Rusku v r. 1993 (Gryaznova, 2006).

Ruský default v srpnu 1998 způsobil prudký skok, kdy se inflace vyhoupla na 84,4 % (graf č. 13).

V období 2002 až 2006 je pozorován růst ruské ekonomiky, doprovázený poklesem inflace (0-3 %). Taktéž se dá pozorovat několik období deflace spojených se zvýšením světových cen ropy a ropných produktů. Pokles inflace v tomto období byl primárně způsoben vyváženou měnovou a rozpočtovou politikou vlády: plněním státních rozpočtů v letech 2000-2002 s přebytkem a zlepšení finanční disciplíny.

V roce 2008 se inflace zvýšila na 4 %. Centrální banka v té době nakoupila velký objem petrodolarů na devizovém trhu, což následně vedlo k rychlému nárůstu zlata a devizových zdrojů v zemi a ke zvýšení peněžní zásoby (ruská národní banka, 2019). Vysokou inflaci v tomto období hlavně ovlivnil růst světových cen surovin a potravin. Podle údajů vlády Ruská federace v tomto roce zvýšila tarify uvnitř země, což také mohlo ovlivnit inflaci.

V druhé polovině roku 2009 je pozorován pokles inflace až do roku 2013. Podle údajů vlády Ruské federace začala stabilizace ekonomiky.

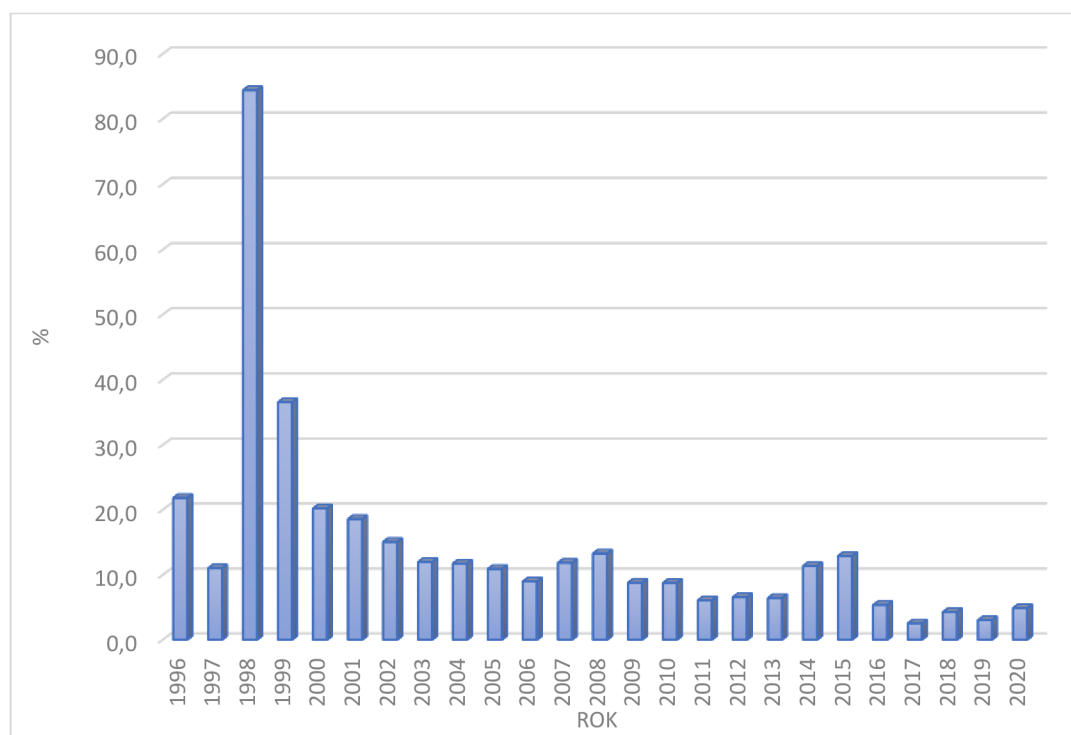
Po zavedení sankcí vůči Rusku a poklesu cen ropy se míra inflace zvýšila dvojnásobně, v r. 2015 činila 12,9 %. Příčin zvýšení inflace bylo mnoho. Mezi hlavní důvody patří devalvace rublu, sankce EU a USA a zavedení potravinového embarga pro USA, EU a

Kanadu. Takové silné zrychlení růstu inflace poskytl právě zboží, na které se vztahovaly sankce.

Při analýze grafu č. 13 v posledních letech jsou vidět známky stabilizace inflace, ke které došlo díky přechodu na politiku inflačního cílení ještě v roce 2014.

Avšak v roce 2020 dochází k růstu inflace - 4,9 % z důvodu devalvace rublu (která v současnosti dominuje v ruské ekonomice) a omezení práce podniků v souvislosti s pandemií (vedomosti.ru, 2020).

Graf 13 Vývoj inflace v Ruské federaci v letech 1996-2020 v %

Zdroj: vlastní zpracování dle federální služby statistiky

4.7 Platební bilance – export a import

4.7.1 Export a import Ukrajiny

Regulace exportních a importních operací na Ukrajině je již více než 25 let prováděna zákonem Ukrajiny „O zahraniční ekonomické činnosti“ ze dne 19. 02. 1992 č. 2139-XII (zakonradagovua, 2020).

Ukrajina má zahraniční ekonomické vztahy s mnoha zeměmi světa a rozvíjí je. Hlavními partnery Ukrajiny v zahraničním obchodě jsou země EU, Čína, Ruská federace, Turecko, Egypt, Bělorusko, Kazachstán. Přibližně 80 % veškerého ukrajinského vývozu se

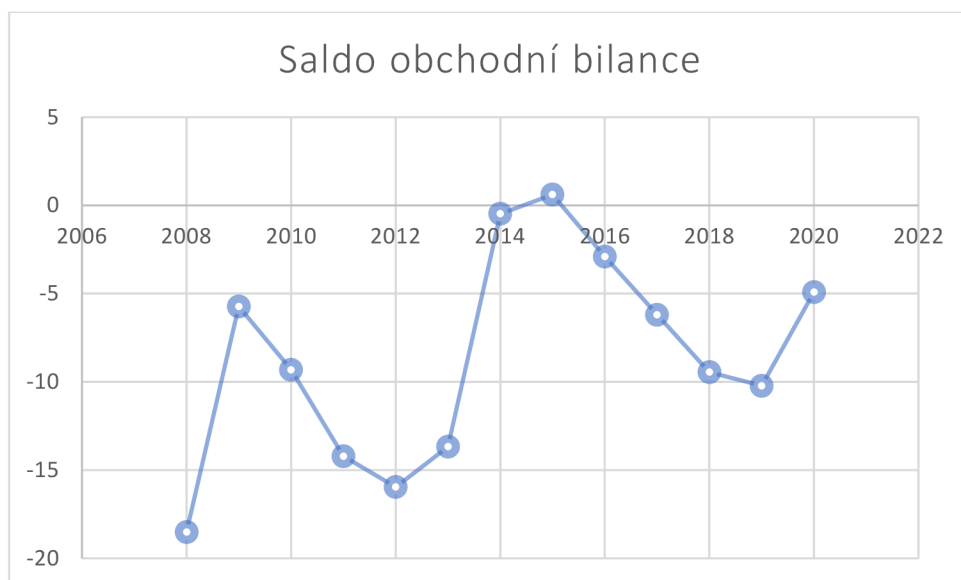
přepravuje po moři. Hlavními partnery Ukrajiny v EU jsou Polsko, Itálie, Německo, Španělsko, Nizozemsko a Maďarsko (Ministerstvo hospodářství Ukrajiny, 2020).

Podle údajů WTO Ukrajina v roce 2013 představovala 0,34 % veškerého světového vývozu zboží a 0,41 % dovozu. Ve světovém exportu služeb Ukrajina vlastní pouze 0,42 % a v dovozu - 0,35 %.

Ukrajina se z pohledu souhrnných transakcí běžného účtu PB za posledních 12 let (s výjimkou roku 2015) potýká se záporným saldem obchodní bilance.

Jak se dá pozorovat v grafu č. 14, v roce 2015 je poprvé za sledované období saldo Ukrajiny aktivní. Důvodem tohoto kladného salda byla situace, kdy Ukrajina obchodovala s více než 200 partnery z celého světa.

Graf 14 Saldo obchodní bilance Ukrajiny v letech 2008–2020 (miliard USD)

Zdroj: vlastní zpracování dle dat ze statistik celní služby Ukrajiny

Maximální propad importu a exportu byl zaznamenán v roce 2014 - vývoz klesl oproti roku 2013 na 85,7 % a dovoz na 72,9 %. Pokles exportu a importu v roce 2009 a v roce 2014 byl ovlivněn světovou hospodářskou krizí a vojensko-politickým konfliktem na Ukrajině. Pokles v roce 2014 je také zdůvodněn ukončením obchodu s nekontrolovaným územím.

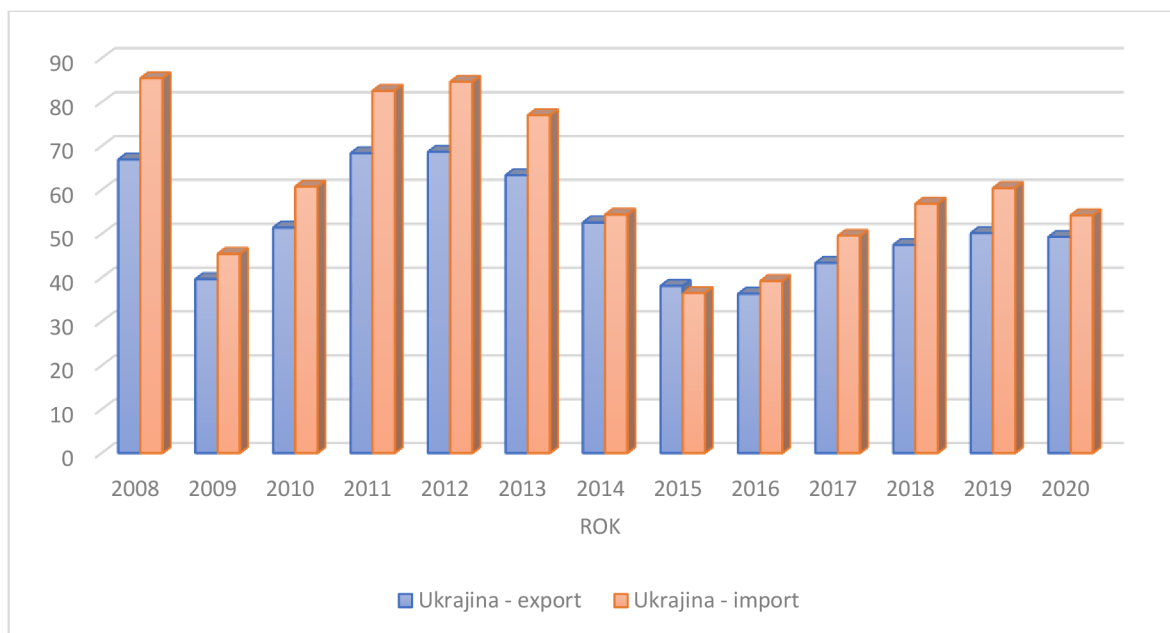
Po podepsání dohody o volném obchodu mezi Ukrajinou a EU 1. ledna 2016 souběžně vstoupil v platnost úplný zákaz dovozu ukrajinských zemědělských produktů, surovin a potravin do Ruska. Jak je vidět v grafu č. 15, během celého období největší převis importu nad exportem byl v letech 2008, 2011-2013 a v roce 2019. Dle celní služby Ukrajiny byl

obchodní deficit formován hlavně nákupem plynu, automobilů, strojů, elektroniky, plastů a léků.

Od roku 2015 do roku 2019 je zaznamenán růst jak u importu, tak u exportu. Po reformách vlády v čele premiéra Volodymyra Grojsmana celkový ukrajinský export v roce 2017 vzrostl na 52,330 miliard dolarů nebo 16 %, včetně do Evropy – o 21 %; dovoz na Ukrajinu za rok vzrostl na 54,955 miliardy dolarů nebo 23,3 % a objem zemědělského exportu se zvýšil o 38,6 % oproti roku 2016.

V posledních letech byl import zboží mnohem vyšší než export. Podle NBU důvodem vyššího importu v roce 2019 byla prudká revalvace hřivny kvůli spekulacím s vládními dluhopisy (NBU). Jak je vidět, import však i v předchozích letech rostl na pozadí pokračujícího poklesu exportu.

Graf 15 Export a import Ukrajiny v letech 2008–2020 (miliard USD)

Zdroj: vlastní zpracování dle dat ze statistik celní služby Ukrajiny

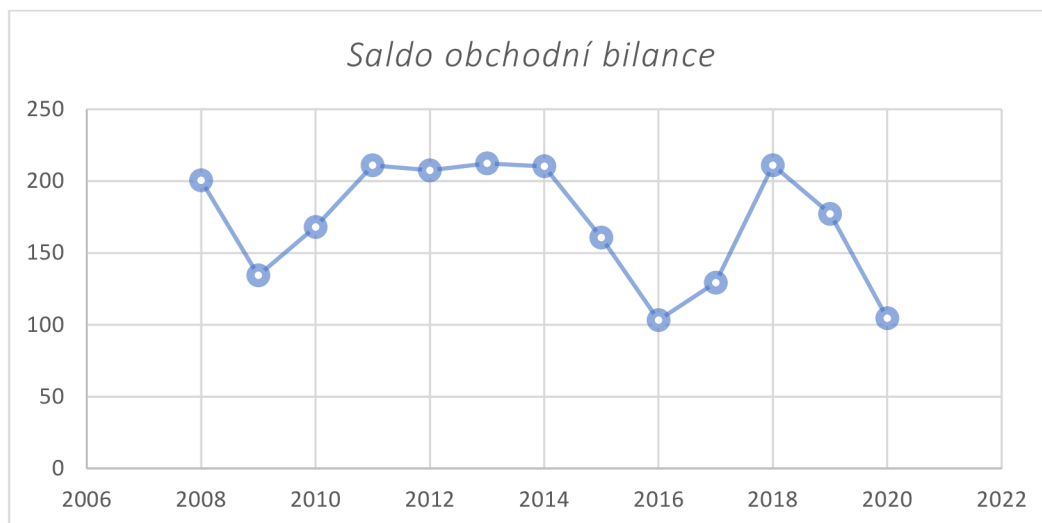
4.7.2 Export a import Ruské federace

Ruský zahraniční obchod je nejdůležitější složkou ekonomiky státu. Výnosy z exportu zboží a služeb tvoří významnou část federálního rozpočtu. Na dovozu výrobků závisí řada domácích průmyslových odvětví. Ruská federace aktivně spolupracuje s členy Euroasijské hospodářské unie, celní uníí EAEU a Smlouvami o zóně volného obchodu SNS.

Nejdůležitějšími zahraničními obchodními partnery Ruska jsou Čína, USA, Korejská republika a Japonsko, které v roce 2019 představovaly s touto skupinou zemí 85,7 % obrátu zahraničního obchodu. Největší podíl na exportu jsou paliva, energetické výrobky a kovy, na importu – stroje a elektronika, vozidla, plasty a potravinářské výrobky (Ruská celní služba).

Z analýzy grafu č. 16 lze pozorovat, že během celého období Ruská federace vykazuje kladné saldo obchodní bilance, oproti Ukrajině. Podle statistické celní služby obrát zahraničního obchodu Ruska tak v letech 2012–2013 dosahoval svých maximálních hodnot.

Graf 16 Saldo obchodní bilance v Ruské federaci v letech 2008-2020

Zdroj: vlastní zpracování dle Federální celní statistické služby

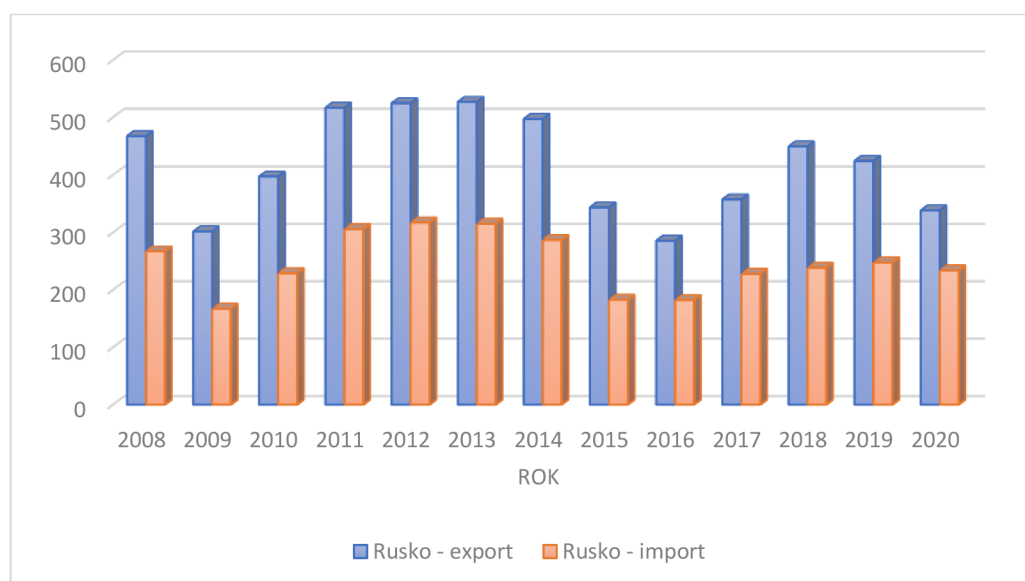
Po roce 2014 a v následujícím období je zaznamenán pokles obchodní bilance, kdy je ruský zahraniční obchod výrazně negativně ovlivněn ekonomickými sankcemi uvalenými na něj a proti sankcemi ruské vlády. Z grafu č. 17 se to dá pozorovat, že dovozy významně poklesly. To způsobilo potravinové embargo – zákaz dovozu určitých druhů potravin ze zemí, které se připojily k ekonomickým sankcím proti Rusku. Rusko jako protisankce zavedlo potravinové embargo v roce 2014 proti EU, Americe, Kanadě, Austrálii a Norsku. Od roku 2015 proti Islandu, Lichtenštejnsku, Černé Hoře a Albánii a od roku 2016 proti Ukrajině. Zákaz dovozu určitých druhů potravin do Ruska se stal pouze jedním, a možná ne hlavním faktorem, který určoval ekonomickou situaci v letech 2014–2015. Důsledky uvaleného embarga na Rusko se projeví poměrně rychle. Dovoz všech typů produktů, na které bylo uvaleno embargo, ze zemí, jež nejsou členy SNS, poklesl, i když v různé míře.

Pozitivním dopadem embarga v Rusku bylo zvýšení zemědělské produkce a potravinářského průmyslu (zejména zvýšení produkce masa, mléčných výrobků a zeleniny) a snížení závislosti na dovozu zemědělsko-potravinářských produktů. Současně se výrazně zvýšily maloobchodní ceny potravin, což ovlivnilo zvýšení výdajů Rusů na nákup potravin.

V důsledku embarga podle statistiky celních služeb RF klesl ruský obrat zahraničního obchodu v roce 2014 na 784,42 miliard USD (ve srovnání s rokem 2013), z toho vývoz činil 497,358 miliard USD a ve srovnání s rokem 2013 poklesl o 5,1 %. Obchodní bilance zůstala ale kladná a dosáhla 210,296 miliard USD (Federální celní statistické služby, 2014).

Zvláštnost situace, která se vyvinula v Rusku v letech 2014–2015, spočívá ve skutečnosti, že zavedením potravinového embarga vytvořila samotná vláda problém snížení nabídky na trhu s potravinami a čelí potřebě přijmout naléhavá opatření. Substitute importu z oblasti dlouhodobého nebo střednědobého cílení se tak přesunula do oblasti priorit současné hospodářské politiky.

Graf 17 Export a import Ruské federace v letech 2008 až 2020 (miliard USD)

Zdroj: vlastní zpracování dle Federální celní statistické služby

4.7.3 Export a import mezi Ukrajinou a Ruskou federací

Po rozpadu Sovětského svazu byl ukrajinský průmysl často závislý na objednávkách z Ruska a ruský průmysl na ukrajinských součástkách.

Před válkou na východní Ukrajině mohlo být Rusko s jistotou nazýváno hlavním obchodním partnerem Ukrajiny, ta vyvážela téměř pětinu svého zboží do Ruska.

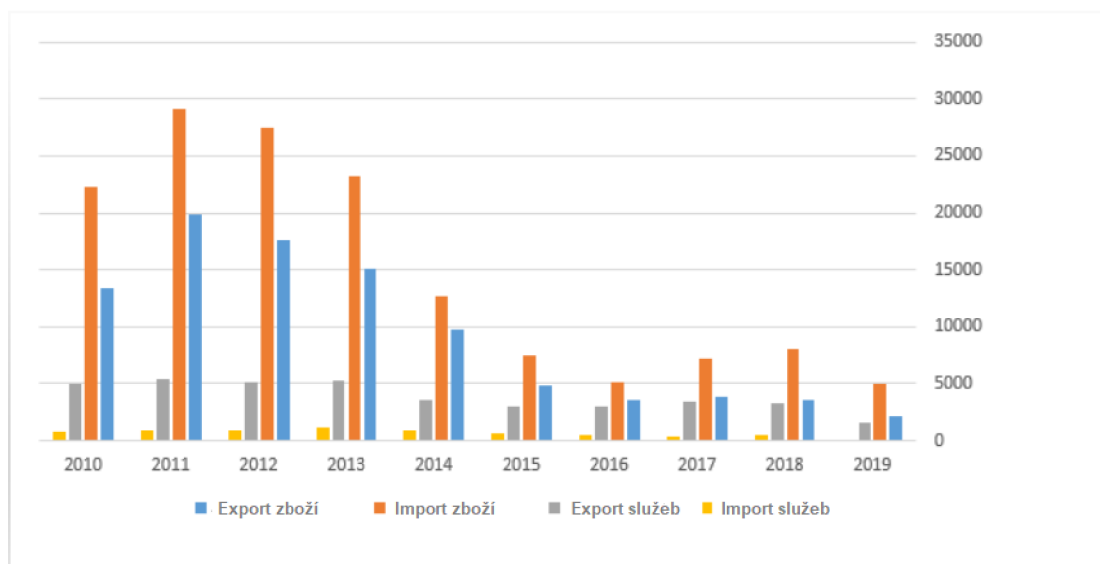
V srpnu 2013 Rusko zahájilo bezdůvodnou obchodní blokádu vývozu na Ukrajinu, aby donutilo ukrajinské státní orgány odmítnout podepsat asociační dohodu s EU. To potvrzuje skutečnost, že Rusko mělo velký vliv na tehdejší vládu na Ukrajině.

Je důležité poznamenat, že ještě před vojenskou agresí z Ruska, v letech 2011–2013, začal ukrajinský vývoz do Ruské federace výrazně klesat na všech hlavních pozicích: jak v produktech chemického průmyslu a strojírenství, tak v zemědělství a potravinářských výrobcích. Domácí trh Ruské federace byl docela nasycený a postupně byl schopen spotřebovávat stále méně zboží a služeb, kdy zřejmě dostali přednost ruští výrobci.

Od roku 2014 kvůli konfliktu Rusko již zcela zakázalo dovoz džusů, mléčných a sýrových výrobků, cukrovinek, konzervovaných ryb, ovoce a zeleniny a některých druhů alkoholu z Ukrajiny. Na konci roku 2014 se na embargo vztahovaly také všechny rostlinné produkty z Ukrajiny – zelenina, ovoce, obiloviny atd.

Podle státní statistické služby Ukrajiny se za posledních osm let obchod se zbožím a službami mezi oběma zeměmi snížil téměř třikrát – ze 41,4 miliard USD v roce 2010 na 15,5 miliard USD v roce 2019 (graf č. 18).

Graf 18 Export-import zboží a služeb v obchodování s Ruskem v letech 2010-2019, mln. USD.

Zdroj: zet.in.ua, 2019

Stojí za zmínku, že do roku 2014 vyvážela Ukrajina do Ruské federace přibližně 20 % svého zboží. Vývoz do Polska činil 4,9 %. Po roce 2014 byla zrušena evropská cla, byly zavedeny sankce proti Rusku a začala přeorientace ukrajinského podnikání na Západ.

V roce 2019 Polsko poprvé překonalo Rusko a stalo se pro Ukrajinu větším trhem. Podíl Polska činil 6,7 % a Ruska 6,2 % (Statní služba statistiky Ukrajiny, 2019).

Pokud jde o dovoz, v současnosti je Rusko stále jedním z hlavních obchodních partnerů Ukrajiny. Odtud pochází asi 15 % veškerého dovozu. Jedná se především o kritické dovozy: zkapalněný plyn, nafta, benzín a další ropné produkty.

4.8 Statní dluh

4.8.1 Vývoj státního dluhu na Ukrajině

Po rozpadu Sovětského svazu Ukrajina vytvářela dluhové vztahy s Ruskou federací a statní dluh Ukrajiny se postupně zvyšoval. Důvodem hromadění dluhu byly různé faktory: nedostatečný státní rozpočet a platební bilance, neefektivní využívání půjček a nedostatečná kontrola nad tímto procesem, nepříznivé investiční klima atd.

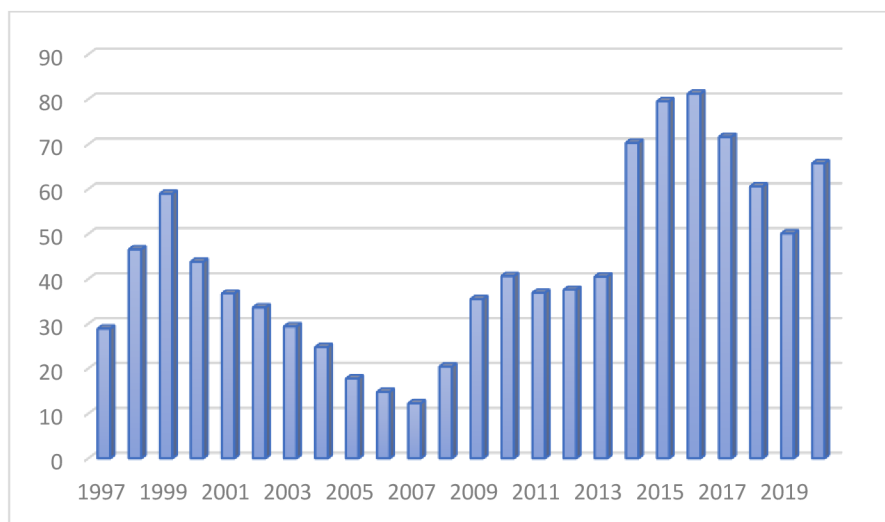
V roce 1999 statní dluh již dosahoval skoro 60 % HDP (graf č. 19). Tvorba dluhu byla v největší míře spojena s rozpočtovými schodky, ke kterým došlo před rokem 2000. Avšak v roce 2000 se statní dluh snížil a činil již 43 % HDP. Přijetí bezschodkového státního rozpočtu na roky 2000 a 2001 situaci do určité míry stabilizovalo. V období ekonomického růstu, které bylo v letech 2001-2007, je pozorovatelná tendence snížení podílu státního dluhu na 12,3 % HDP, kde v roce 2007 se dluh snížil na své historické minimum.

Pak se objevila globální finanční krize likvidity, která zapříčinila pokles příjmů z vývozu a zvýšení státního dluhu v roce 2009 na 35 % HDP a růst celkového dluhu v následujících letech. V grafu č. 19 se dá pozorovat, že velikost státního dluhu země se od roku 2008 téměř zdvojnásobila a do roku 2013 se statní dluh udržoval na úrovni cca 40 %.

V roce 2015 je sledován nejvýraznější nárůst státního dluhu, kdy jeho velikost již přesáhla 70 % HDP. Hospodářský pokles v letech 2014-2015 a 60 % devalvace hřivny vedly k rychlému nárůstu poměru státního dluhu Ukrajiny k HDP: ze 40 % v roce 2013 na 81 % v roce 2016. Hlavním důvodem, který po roce 2014 vedl ke zvýšení státního dluhu, bylo vypuknutí nepřátelských akcí na východní Ukrajině, které zkomplikovalo situaci v ukrajinské ekonomice.

Díky restrukturalizaci dluhu v roce 2015, strukturálním reformám a obnovení hospodářského růstu se poměr veřejného dluhu k HDP v roce 2019 snížil na 50 %, což je stále jedna z nejvyšších hodnot ve východní Evropě.

Graf 19 Státní dluh Ukrajiny v % HDP v letech 1997-2020

Zdroj: vlastní zpracování dle státní služby statistiky Ukrajiny, 2020

4.8.2 Vývoj státního dluhu v Ruské federaci

Státní dluh je v Ruské federaci složen jak i u většiny zemí – ze zahraničního a domácího dluhu a z velké části je tvořen zahraničním dluhem.

Převážnou část ruského státního dluhu po roce 1991 tvořily dluhy z bývalého Sovětského svazu. Tyto dluhy si převzala Ruská federace po rozpadu SSSR výměnou za odmítnutí bývalých sovětských republik z jejich podílu na zahraničních aktivech.

V polovině listopadu 1991 stál Jelcin v čele první reformní vlády v Rusku, poté podepsal balíček deseti prezidentských dekretů a vládních nařízení, které načrtly konkrétní kroky směrem k tržní ekonomice. Koncem listopadu 1991 Rusko převzalo závazky z dluhů SSSR (Biografie Jeltsin, 2009).

Při analýze grafu vývoje státního dluhu RF je pozorován velký skok v roce 1998, kdy státní dluh převýšil HDP a dosáhl lokálního maxima 135 % HDP (188 miliard USD, z toho dluhová část bývalého SSSR byla 98 miliard USD). Hlavním důvodem růstu státního dluhu v roce 1998 byla ruská krize, kdy hrozil zemi default. V těchto letech MMF poskytoval

Rusku velké půjčky, které byly použity na podporu hospodářských reforem a pokrytí schodku PB.

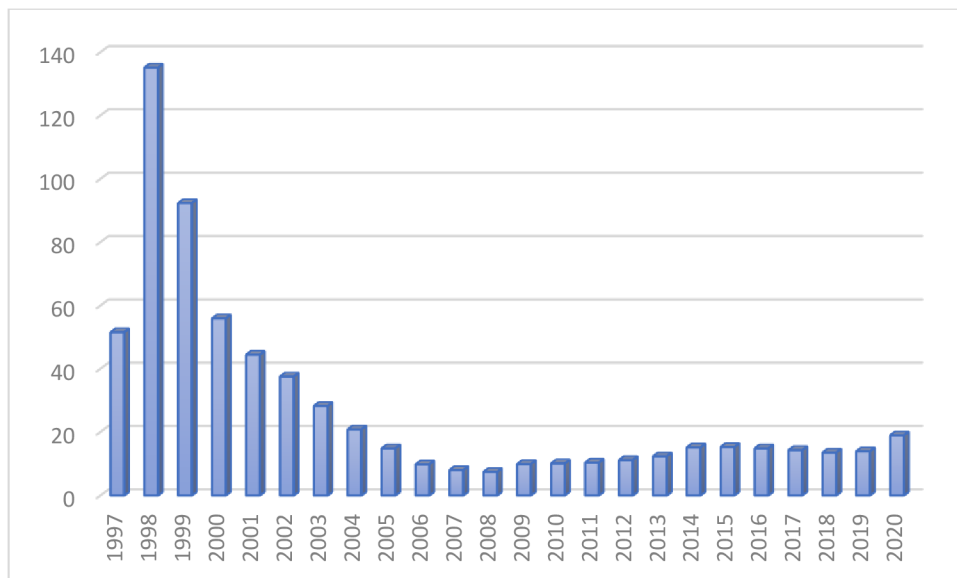
Jak je jasně vidět z grafu č. 20, po ruském kolapsu v roce 1998 začal veřejný dluh klesat a snižoval se také celkový zahraniční dluh.

Je třeba poznamenat, že v roce 2005 Ruská federace provedla předčasné splátky půjček, a tím se snížil celkový dluh skoro o polovinu z 14 % na 9 % HDP.

Ačkoli se dá pozorovat mírný nárůst celkového státního dluhu v roce 2014, zahraniční dluh ale poklesl i kvůli sankcím vůči Rusku. Sankce omezovaly přístup ruských společností k externím půjčkám, v důsledku čehož v letech 2014–2015 klesl objem zahraničního dluhu podniků o 25 % (ruská banka, 2015). Současně byl pozorován prudký pokles ceny ropy. To mělo obrovský dopad na ruskou ekonomiku, vzhledem k tomu, že prodej ropy a zemního plynu představuje 70 % ruského vývozu zboží. Během následujících let se státní dluh udržoval a nepřevýšil úroveň 15 % HDP.

Na konci sledovaného období je vidět růst na 19 % v roce 2020, který mohl ovlivnit pokles cen ropy a světové pandemie (ministerstvo financí RF, 2020).

Graf 20 Státní dluh Ruské federace v letech 1997-2020 v % k HDP

Zdroj: vlastní zpracování dle ROSSTATU, 2020

5 Výsledky a diskuse

Na základě provedené analýzy a výzkumu lze vyvodit následující aktuální ekonomické a sociální problémy Ukrajiny a Ruska:

- Rostoucí inflace
- Chudoba obyvatelstva
- Korupce, která je na nejvyšší úrovni v obou zemích
- Vojensko-politický konflikt mezi Ukrajinou a Ruskem, který pokračuje dodnes
- Problém skutečné nezaměstnanosti
- Demografické problémy

90. léta

V 90. letech byla hospodářská krize zhroucením makroekonomické politiky Ukrajiny a Ruské federace. Liberální reformy 90. let způsobily Rusku a Ukrajině výrazný pokles produkce, chudobu, prudký skok inflace a výrazný nárůst kriminality. Kvůli radikálním ekonomickým reformám v 90. letech došlo k 50% poklesu ruského HDP. Po privatizaci v 90. letech se hrubý domácí produkt Ukrajiny snížil cca na 40 %. V důsledku liberalizace cen v obou státech došlo k hyperinflaci – na Ukrajině v roce 1993 inflace vyšplhala do 10155 %. V Ruské federaci rubl několikrát devalvoval a inflace v roce 1992 dosáhla úrovně 2509 %.

Co se týká státního dluhu, po rozpadu SSSR Rusko převzalo odpovědnost za vyrovnání zahraničního dluhu Sovětského svazu, ačkoli jeho populace dle statistiky byla v době rozpadu pouze poloviční než populace SSSR. V roce 1998 Rusko zažilo výměnu tří premiérů a ekonomický default, což negativně ovlivnilo ekonomickou situaci. Po rozpadu Sovětského svazu se státní dluh Ukrajiny postupně hromadil a toto období se charakterizovalo vytvářením dluhových vztahů s Ruskou federací. Důsledkem nedostatečného státního rozpočtu, neefektivním využívání půjček a nedostatečným kontrolám ke konci 90. let v roce 1999 státní dluh Ukrajiny dosáhl 60 % HDP. Ukrajinská vláda přijala nový zákon o přijetí bezschodkového rozpočtu, v důsledku toho se státní dluh podařilo snížit na 12,3 % HDP.

Po rozpadu SSSR Ukrajinci a Rusové byli svědky extrémní korupce a bezpráví, nárůstu zločineckých skupin a velkého počtu násilných trestných činů. Dodnes je to ostrým sociálně-ekonomickým problémem, který vadí ekonomickému růstu a

prospěchu obou zemí. Ani pomocí reforem a antikorupčních programů jak ukrajinská, tak i ruská vláda tento problém nemůže dodnes překonat.

Během analýzy vývoje nezaměstnanosti bylo zjištěno, že v 90. letech se Rusko a Ukrajina potkaly s nejvyšší historickou úrovní nezaměstnanosti. V té době růst nezaměstnanosti z roku 1997 do roku 1999 byl spojen s ruskou finanční krizí, která potkala i Ukrajinu v roce 1998.

2000-2014

V letech 2000-2008 Rusko a Ukrajina zaznamenaly nárůst ekonomiky, investic a příjmů, k čemuž přispěly reformy a politická stabilita. Na Ukrajině byl tento růst z větší části způsoben růstem cen na světové suroviny a hutní výrobky, v čemž ukrajinský průmysl převládá. Ruská vláda během těchto let zahájila „Národní projekty“ zaměřené na řešení nejdůležitějších sociálních výzev: zdravotnictví, vzdělávání, bytová politika a zemědělství. Jednou z příčin hospodářského růstu v RF byly rostoucí ceny ruského exportu (zejména nerostných surovin). Příznivé tržní podmínky na počátku 21. století na trhu s uhlovodíky (zejména rostoucí světové ceny ropy) přispěly k rychlému rozvoji ruské ekonomiky. V roce 2000 byl přijat a začal být realizován program sociálního a hospodářského rozvoje Ruska na období 2000–2010. Ruská federace v rámci tohoto programu měla za cíl zdvojnásobit HDP během příštích deseti let a statistická data ukázala, že již v roce 2008 vláda dosáhla svého cíle.

Od počátku roku 2000 se zaměstnanost v obou státech mírně zvýšila. Vláda realizovala velké projekty, které začaly zajišťovat práci pro občany. V RF míra nezaměstnanosti během tohoto období klesla z 10,6 % na 6,2 %. Na Ukrajině se nezaměstnanost relativně snížila z 9,7 % na 6,9 %.

Během globální krize v roce 2008 bylo v Ruské federaci a na Ukrajině mnoho společností na pokraji bankrotu. Začalo propouštění pracovníků a byly sníženy mzdové tarify. Míra nezaměstnanosti v obou státech zaznamenala velký skok.

2014–2020 rusko-ukrajinský konflikt.

V důsledku státního převratu v roce 2014, anexi Krymu a války na Donbasu se Ukrajina ocitla v krizi, která způsobila pokles devizových rezerv, pokles HDP o 17 % a inflaci na 60 %. Dnes se Ukrajina potýká s řadou nevyřešených problémů: boj proti korupci, vytváření kapitálových trhů, zlepšování podnikatelského prostředí a další privatizace státního majetku. Po Euromajdanu a vojensko-politickém konfliktu Ukrajina ztratila 3 miliony pracovních míst v důsledku okupace Donbasu a Krymu. V

tomto období došlo k zavírání většiny podniků Ukrajině a míra nezaměstnanosti stoupla o 2 %.

Během analýzy zahraničního obchodu s Ruskou federací po roce 2014 bylo odhaleno, že Rusko, kdysi největší obchodní partner Ukrajiny, nyní ustupuje do pozadí. Za posledních 8 let se obchodování snížilo téměř 3krát – ze 41,4 miliard v roce 2010 na 15,5 miliard v roce 2019. Pro Ukrajinu rozsáhlé narušení obchodních a ekonomických vazeb s Ruskou federací znamená nejen pokles závislosti na ruském importu (v roce 2014 se snížil o 52 %), ale také pokles objemu ukrajinského exportu, což negativně ovlivňuje platební bilanci země.

Ruskou ekonomiku západní finanční sankce rozhodně ovlivnily, ale nebyly jedinou hybnou silou krize. Ekonomické zpomalení začalo asi rok před uvalením sankcí. Pokles ekonomiky pokračoval i v roce 2014, kdy roční růst HDP činil 1,2 % (oproti 3,7 % v roce 2012 a 1,8 % v roce 2013). Zpomalení ekonomiky v tomto období bylo způsobeno zejména strukturálními problémy – negativní demografické trendy, nadměrná regulace a slabé podnikatelské prostředí. V důsledku sankcí Rusko ztrácí každý rok 2,5-3 % HDP, klesl objem zahraničního dluhu podniků o 25 %. Zároveň ceny ropy prudce poklesly. To mělo obrovský dopad na ruskou ekonomiku, vzhledem k tomu, že prodej ropy a zemního plynu představuje 70 % ruského vývozu zboží. Kvůli uvalení amerických sankcí výrazně poklesl zahraniční obchod, zejména s Ukrajinou. Po zavedení sankcí vůči Rusku se míra inflace zvýšila dvojnásobně, v r. 2015 činila 12,9 %. Mezi hlavní příčiny patřily devalvace rublu, pokles cen ropy, sankce EU a USA a zavedení potravinového embarga pro USA, EU a Kanadu. Takové následky byly pro ruskou ekonomiku po roce 2014 nevyhnutelným scénářem, západní sankce na ni měly dopad, ale nebyly hlavní příčinou inflace. V té době ruská centrální banka přešla na politiku inflačního cílení, především pod vlivem makroekonomické krize způsobené poklesem cen ropy. Hlavní ekonomický ukazatel – HDP – v RF zakončil rok 2019 s nevýznamnou pozitivní dynamikou a sazbami téměř dvakrát nižšími než v roce 2018, což zdaleka není nejlepším výsledkem pro země s rozvíjející se a „dohánějící“ ekonomikou.

Při analýze státního dluhu bylo odhaleno, že navzdory absolutnímu snížení celkového zahraničního dluhu Ruska, v důsledku sankcí, se jeho relativní ukazatele v roce 2016 zhoršily kvůli poklesu HDP, znehodnocení rublu a poklesu vývozu v důsledku poklesu

světových cen energií. Takové zvýšení se může stát samostatným faktorem snižování domácí ruské spotřeby a akumulace.

Ukrajinu, hospodářský pokles v letech 2014-2015 a 60 % devalvace hřivny, přivedly k 2násobnému nárůstu poměru státního dluhu ze 40 % v roce 2013 na 81 % v roce 2016. Hlavním důvodem, který po roce 2014 vedl ke zvýšení státního dluhu, bylo vypuknutí nepřátelských akcí na východní Ukrajině, které zkomplikovalo situaci v ukrajinské ekonomice. V důsledku restrukturalizaci dluhu a strukturálních reforem a obnovení hospodářského růstu se poměr veřejného dluhu k HDP v roce 2019 snížil na 50 %.

Co se týká sociálně-demografických problémů, RF a Ukrajina během celého období zažívají demografickou krizi. V Rusku po defaultu v roce 1998 byl pozorován největší pokles populace kvůli obrovskému rozdílu mezi počtem narozených a počtem zemřelých. Ekonomická deprese vedla ke kolapsu sociálních služeb. Porodnost klesla, zatímco úmrtnost vzrostla a miliony lidí se propadly do chudoby. V posledních letech je v RF pozorována tendence přirozeného nárůstu. Na Ukrajině, během vojenského konfliktu na Donbasu, je pozorován prudký pokles populace, důvodem je každoroční migrace Ukrajinců do zahraničí za „lepší životem“, dle statistik za posledních 10 let navždy opustily zemi až čtyři miliony občanů. V posledních 7 letech je pozorován prudký pokles ukrajinské populace z důvodu migrace lidí z východní Ukrajiny kvůli válečnému konfliktu na Donbasu.

6 Závěr

Rozpad Sovětského svazu vedl ke vzniku nezávislého Ruska a Ukrajiny s vlastní zahraniční a vnitřní politikou a národními zájmy. Tyto země se přirozeně musely vyrovnat s vytvořením vlastní koncepce zahraniční politiky. Navíc rozpad Sovětského svazu, který se neobešel beze stop, zanechal mnoho problémů, jež bylo třeba vyřešit.

V době získání nezávislosti v roce 1991 byla Ukrajina jednou z nejrozvinutějších postsovětských republik. Příznivá zeměpisná poloha, rozsáhlé území, rozvětvené železniční sítě, námořní a silniční dopravy poskytly dobrou příležitost k zajištění tranzitních koridorů pro pohyb zboží a energetických zdrojů. Obrovský vědecký a průmyslový potenciál, rozvinuté zemědělství a vojensko-průmyslový komplex, včetně hlavních podniků v SSSR na výrobu zbraní, stejně jako absence vojenských konfliktů v plném rozsahu na území poskytly důvod předpokládat, že po získání nezávislosti se Ukrajina bude schopna v krátké době změnit v prosperující evropskou zemi.

Na cestě k budování vlastní státnosti však čelila výzvám, na které nebyla připravena; mnoho sfér se rozpadlo kvůli roztržení průmyslové spolupráce s podniky jiných zemí bývalého SSSR. Ukrajina se během svojí nezávislosti dlouhodobě nacházela ve finanční krizi a hospodářský pokles od roku 2009 a vojensko-politická krize se prodlužuje až po současnost. Krize negativně ovlivnila ukrajinskou ekonomiku – došlo ke krachování bank, k růstu inflace, devalvace národní měny, vnější dluh se zvýšil a roste dodnes. Finanční krize v ekonomice se postupně změnila v dluhovou krizi, kterou doposud nemůže překonat.

Po revoluci v letech 1991-1993 a finanční a hospodářské krizi v prvním desetiletí se Rusko dostalo z těžké zkoušky s fungujícím trhem zboží a služeb, s trhem finančních cenných papírů a rychle se zotavujícími bankami a s fungujícím rozpočtem a daňovým systémem. K zahájení hospodářského růstu chyběly dva faktory: stabilní a všeobecně respektovaná vláda a příliv investic. Na začátku prvního desetiletí 21. století se objevily obě. Peníze přišly v důsledku rostoucích cen ropy na světovém trhu a v podobě domácích a zahraničních investic. V letech 2000-2008 země získala stabilitu a nastartovala hospodářský růst. Tohoto výsledku bylo dosaženo především vývozem (exportem) surovin.

Díky politice inflačního cílení se podařilo překonat inflaci tím, že se do roku 2018 snížil růst cen, oproti roku 2014 na polovinu. Za 20 let Putinovy vlády v Rusku zvítězil kapitalismus, z chudé země se stala země se středními příjmy, ačkoli dnes tři čtvrtiny populace Ruska žijí v chudobě. Politická elita země se však rozhodla, že veškeré bohatství bude spravovat ona. Korupce tak zpomaluje hospodářský růst. Na přelomu tisíciletí převzal Putin ekonomiku, která se v 90. letech 20. století nacházela v poklesu. Zběsilá inflace, nepředvídatelný kurz rublu, obrovský rozpočtový deficit a státní dluh, platební neschopnost, nevyplácení mezd, poloviční privatizace bank – toto je obraz ruské ekonomiky 90. let 20. století. Proto byl přechod od plánované ekonomiky k tržní ekonomice tak traumatizující pro obyvatelstvo, úředníky, podnikatele – pro všechny. Ekonomika vzrostla v letech 2000-2018 - inflace se snížila, tak i zahraniční dluh. Tehdy ruská ekonomika rostla průměrným tempem 7 % ročně. Po začátku vojenské agrese proti Ukrajině v roce 2014 se Rusko pohádalo téměř s celým světem a zatím nevyvinulo žádnou snahu o zlepšení vztahů. V důsledku toho dle ruských statistik se přímé zahraniční investice propadly ze 70 miliard dolarů v roce 2013 na 2 miliardy dolarů v roce 2018. A přímé zahraniční investice nejsou jen o penězích, ale také o nových technologiích a zapojení se do globálních výrobních a výzkumných řetězců. Obchod v Rusku se stal opět nepředvídatelným a zahraniční společnosti RF obcházejí. Protiruské sankce byly zavedeny po eskalaci konfliktu na jihovýchodě Ukrajiny a uspořádání referenda o statutu Krymu. Rozšířily se druhy sankcí a počet zemí, které se k nim připojily. Rusko odpovědělo vlastními potravinovými protisankcemi. O tři roky později se dá říct, že negativní důsledky omezení pocítovali všichni – jak ti, kdo je zaváděli, tak ti, proti kterým směřovaly. Sankce ovlivnily ekonomické podmínky podnikání v různých oblastech. Nejkritičtější pro ruské podnikatele byl růst cen surovin, zařízení a komponentů spojených s uvalením sankcí ze strany zemí EU, USA, Japonska a dalších. Během posledních sedmi let rusko-ukrajinského konfliktu se situace v obou zemích velice změnila. V Rusku – stagnace ekonomiky a klesající příjmy, na Ukrajině – obrovské ztráty z války a nepříliš úspěšný boj s korupcí. Ale tam, i když pomalu, ekonomické reformy probíhají.

7 Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje:

BRČÁK, Josef, Bohuslav SEKERKA, Lucie SEVEROVÁ a Dana STARÁ. *Makroekonomie: makroekonomický přehled*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-708-5.

BRČÁK, Josef, Bohuslav SEKERKA a Dana STARÁ. *Makroekonomie – teorie a praxe*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-492-3.

DURČÁKOVÁ, Jaroslava a MANDEL, Martin. *Mezinárodní finance*. 4. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Management Press, 2010. 494 s. ISBN 978-80-7261-221-5.

EPPING, Randy Charles. *Průvodce globální ekonomikou*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-825-2.

FIALOVÁ, Helena. *Úvod do ekonomiky*. Vyd. 3., přeprac. Praha: Nakladatelství ČVUT, 2006, c1995. ISBN 80-01-03523-9.

GERASIMOV, B.I, N.S. KOSOV, V.V.DROBYSHEV a další. *Ekonomicheskaya teoriya. Makroekonomika. Perechodnaja ekonomika*. Nakladatelství tamb.gos.techn.un-ta, 2009. ISBN 978-5-8265-0783-4.

GRADOV, A.P. *Cykličnost ekonomického rozvoje a řízení konkurenčních výhod*. Nakladatelství SPb.: Poltorak, 2011. ISBN 978-5-904819-32-3

JUREČKA, Václav. *Makroekonomie*. 3., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2017. Expert (Grada). ISBN 978-80-271-0251-8.

JUREČKA, Václav. *Makroekonomie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2013. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-4386-8.

KHASBULATOV, R.I. *Světová ekonomika*. - Vydavatelství a nakladatelství Yurayt Publishing House, 2015. ISBN 978-5-9916-2209-7

Kosov, N.S. *Základy makroekonomické analýzy*. Nakladatelství Tamb. Stát tech. un-ta, 2007. ISBN 978-5-8265-0606-6

KUCHAŘ, Pavel. *Trh práce: sociologická analýza*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1383-3.

KRAFT, Jiří, Aleš KOCOUREK a Pavla BEDNÁŘOVÁ. *Ekonomie I*. Vyd. 9., aktualiz. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. ISBN 978-80-7494128-3.

PICHANIČOVÁ, Ludmila a Hana PAČESOVÁ. *Ekonomie*. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická, 1999. ISBN 80-7080-356-8.

PROVAZNÍKOVÁ, Romana. *Makroekonomie: kombinované studium*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita, 2002- . 3 sv. ISBN 80-7194-447-5.

RAZNODERZHINA E. N, KAMALTDINOVA R.M, *Ekonomicheskaya teoriya.:* osnovy mikro a makroekonomiky. Ulyanovsk: Vydavatelství a nakladatelství UIGTU, 2011. ISBN 978-5-9795-0785-9

ROJÍČEK, Marek. *Makroekonomická analýza: teorie a praxe*. Praha: Grada, 2016. Expert. ISBN 978-80-247-5858-9.

YANOVA, V.V .. *Ekonomika. Kurz přednášek: učebnice pro univerzity*. - 4. vydání, stereotyp. - M: Nakladatelství „Exam“. (Série "Kurz přednášek"). 2005. ISBN 5-472-01013-6

SEKERKA, Bohuslav, Josef BRČÁK a Antonín KUČERA. *Ekonomie trochu jinak*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-80-7380-534-0.

ŠALOVSKÁ, Božena. *Makroekonomie a mikroekonomie*. V Praze: České vysoké učení technické, 2009. ISBN 978-80-01-04373-8.

WAWROSZ, Petr. *Makroekonomie: základní kurz*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2012. Eupress. ISBN 978-80-7408-059-3.

Elektronické zdroje:

ACCA. *The shadow economy to 2025*. 2017 [online],[cit.2019-12-15] Dostupné z: <https://www.accaglobal.com/gb/en/technical-activities/technical-resources-search/2017/june/emerging-from-the-shadows-the-shadow-economy-to-2025.html>

CELNÍ STATISTIKA. *Zahraniční obchod Ukrajiny* [online],[cit.2020-9-6] Dostupné z: [https://bi.customs.gov.ua/trade/?fbclid=IwAR1VAkRPhic1O0GqET5x9XzgbAutD0bGBDh4Fyms0Wax8UxFTI3C4hmd_mU#/#/](https://bi.customs.gov.ua/trade/?fbclid=IwAR1VAkRPhic1O0GqET5x9XzgbAutD0bGBDh4Fyms0Wax8UxFTI3C4hmd_mU#/)

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – Metodika*. [online],[cit.2019-7-6] Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/zam_vsps

DOROSHENKO I.V. *Problémy systémového přístupu k ekonomice*. 2008. [online]. [cit.2020-1-4] Dostupné z: www.nbu.gov.ua/e-journals/PSP/2008-3/Doroshenko_308.htm nebo z: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/EPSAE/article/viewFile/4090/4235>

DEMOSCOPE.2002[online],[cit.2021-7-9] Dostupné z: <http://www.demoscope.ru/weekly/2002/077/analit01.php>

- EPRAVDA. *Export I import Ukrainy s Rossijej i Polshej. 2019* [online].[cit.2021-7-9] Dostupné z: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/08/20/650787/>
- FEDERÁLNÍ CELNÍ STATISTIKA. *Zahraniční obchod Ruské federace* [online].[cit.2020-10-6]. Dostupné z: <https://customs.gov.ru/statistic>
- FINANCELIGANET. *Tenevaya ekonomika Ukrainy. 2020* [online].[cit.2020-5-10] Dostupné z: <https://finance.liga.net/ekonomika/novosti/chetvertaya-chast-vvp-ukrainy-nahoditsya-v-teni-issledovanie-ey>
- FINANZ. *Uroven bednosti v Rossii. 2017.* [online].[cit.2021-7-9] Dostupné z: <https://www.finanz.ru/novosti/lichnyye-finansy/uroven-bednosti-v-rossii-dostig-maksimuma-za-6-let-1011620034>
- GRYAZNOVA A.G. *Makroekonomie: teorie a ruská praxe. 2006* [online].[cit.2019-5-6] Dostupné z: <https://instituciones.com/download/books/3593-macroekonomika-gryaznova.html>
- GOVERNMENT. *Vláda Ruské federace. Vladní struktura Ruské federace* [online].[cit.2019-5-6] Dostupné z: <http://government.ru/structure/>
- KIIS. *Socialnyje problémy Ukrainy 2021* [online].[cit.2021-7-9] Dostupné z: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1055&page=1>
- LEVADA. *Problemy obshestva. 2021.*[online].[cit.2021-7-9] Dostupné z: <https://www.levada.ru/2021/03/09/problemy-obshhestva/>
- MPSV. *Strategie politiky zaměstnanosti do roku 2020.* [online].[cit.2019-5-6]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/848077/strategiepz2020.pdf/a666485c-355f-3d35-4fe7-0692661e271a>
- MINISTERSTVO HOSPODAŘSTVÍ UKRAJINY. *Tendencii tinyovoji ekonomiky.2022* [cit.2019-5-6]. Dostupné z <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
- MINISTERSTVO HOSPODÁŘSKÉHO ROZVOJE. *Geograficheskoje raspolozhenie Ukrainy.*[online] [cit.2019-5-6]. Dostupné z http://ukrexport.gov.ua/rus/about_ukraine/geo/?country=ukr

NR.RU. Strana k Gorabchevu nespravedliva.2010[online].[cit.2020-11-12] Dostupné z: https://www.ng.ru/ng_politics/2010-04-20/10_unfair.html

NAZKGOVUA. *Antikorupcijsna strategija Ukrainy na 2020-2024*. 2020. [online].[cit.2021-7-9] Dostupné z: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykorupcijsna-strategiya-na-2020-2024-roky-za-rezultatamy-publichnyh-obgovoren-16.09.2020.pdf>

ROSINFOSTAT. *Tenevaya ekonomika*. 2018. [online].[cit.2020-8-9] Dostupné z: <https://rosinfostat.ru/tenevaya-ekonomika/#i-2>

RIASTK. *Glavnyje socialnyje problemy Rossii. 2010* [online].[cit.2021-7-9] Dostupné z: <https://ria-stk.ru/mi/adetail.php?ID=39422>

RADAGOV. *Verchovní rada Ukrajiny*. [online].[cit.2019-5-6]. Dostupné z: <https://www.rada.gov.ua/>

STATDATA. *Spisok regionov Rossii s kodami*. [online].[cit.2019-5-6]. Dostupné z: <http://www.statdata.ru/spisok-regionov-rossii-s-kodamy>

STÁTŇNÍ SLUŽBA ZAMĚSTNANOSTI UKRAJINY. *Analitika i statistika* [online].[cit.2019-5-6]. Dostupné z: <https://www.dcz.gov.ua/>

SUVORA A.H. *Osnovnyje socialnyje problemy Rossii i puti ich resheniya*. 2017 [online].[cit.2019-5-6] Dostupné z: <https://e-koncept.ru/2017/970714.htm>

TRANSPARENCY INTERNATIONAL UKRAINE *Corruption Perceptions Index 2021* [online].[cit.2021-7-9] Dostupné z: <https://ti-ukraine.org/en/news/no-progress-ukraine-s-result-in-the-corruption-perceptions-index-2021/>

UKRSTAT. *Státní statistická služba Ukrajiny statistika* [online].[cit.2019-8-2]. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ÚŘÁD PRÁCE. *Aktivní politika zaměstnanosti*. [online].[cit.2019-5-6]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/aktivni-politika-zamestnanosti-1>

ÚŘÁD PRÁCE. *Aktivní politika zaměstnanosti*. [online].[cit.2019-5-6]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/aktivni-politika-zamestnanosti-2>

UKRSTAT. *Státní statistická služba Ukrajiny* [online].[cit.2020-4-6] Dostupné z: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/pr/orp/orp_u/orp1212_u.htm

VSEMIRNYJBANK. *Ekonomicheskoje razvitije Rossii*. 2021. [online].[cit.2021-7-9] Dostupné z: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/country/russia/publication/rer>

WEBARCHIVE. *Biografie Jeltsin, Ukaz prezidenta o merach po liberakizacii cen*. 2009 [online].[cit.2021-7-9] Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20090901080620/http://yeltsin.ru/yeltsin/1page.php>

TSN. *108 000 hriven posle Jamukoviče*. 2016. [online].[cit.2020-8-9] Dostupné z: <https://tsn.ua/interview/u-lyutomu-2014-roku-u-shovischah-ukrayini-bulo-108-tisyach-griven-707431.html>

ZETIN. *Export i import Ukrainy s rossiej*. 2019 [online].[cit.2019-12-15] Dostupné z: <https://zet.in.ua/statistika-2/eksport-import/eksport-import-tovarov-i-uslug-ukrainy-s-rossiej/>

ZÁKONY PRO LIDI. Zákon o zaměstnanosti § 104. [online].[cit.2019-5-6] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435#cast5>

ZAKONRADAGOVUA. *Zákon Ukrajiny pro zovnishnio-ekonomichnu dijalnist* [online].[cit.2021-7-9] Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

8 Seznam obrázků, tabulek, grafů a zkratk

8.1 Seznam obrázků

Obrázek 1 Poptávková inflace	30
Obrázek 2 Nabídková inflace	31
Obrázek 3 Index korupce – Ukrajina a Ruská federace v roce 2021	46

8.2 Seznam tabulek

Tabulka 1 Vertikální struktura platební bilance	35
---	----

8.3 Seznam grafů

Graf 1 Výsledky průzkumu veřejného mínění ruské společnosti v roce 2021 v %.....	43
Graf 2 Výsledky průzkumu veřejného mínění ukrajinské společnosti v roce 2021 v %.....	45
Graf 3 Vývoj populace v Ruské federaci v mil.osob	48
Graf 4 Vývoj populace Ukrajiny v letech 1990-2020 (milion osob).....	50
Graf 5 Vývoj nominálního a reálného HDP Ukrajiny v letech 1992-2020 v mln. UAH	52
Graf 6 Vývoj nominálního a reálného HDP Ruské Federace v letech 1992-2020 v mlrd.rub.	54
Graf 7 Pět zemí světa s největším podílem stínové ekonomiky na HDP (průměr mezi lety 2011-2020).....	56
Graf 8 Vývoj obecné míry nezaměstnanosti Ukrajiny v letech 1995-2020 (od r. 2014 – nezahrnuje okupované území (Krym, Sevastopol, část Donbasu).....	58
Graf 9 Vývoj obecné míry nezaměstnanosti v Ruské federaci v letech 1992-2020 v %.....	59
Graf 10 Vývoj inflace na Ukrajině v letech 1991-1995 v %	61
Graf 11 Vývoj inflace na Ukrajině v letech 2000-2020 v %	61
Graf 12 Vývoj inflace v Ruské federaci v letech 1991-1995 v %	64
Graf 13 Vývoj inflace v Ruské federaci v letech 1996-2020 v %	65
Graf 14 Saldo obchodní bilance Ukrajiny v letech 2008–2020 (miliard USD).....	66
Graf 15 Export a import Ukrajiny v letech 2008–2020 (miliard USD).....	67
Graf 16 Saldo obchodní bilance v Ruské federaci v letech 2008-2020.....	68
Graf 17 Export a import Ruské federace v letech 2008 až 2020 (miliard USD).....	69
Graf 18 Export-import zboží a služeb v obchodování s Ruskem v letech 2010-2019, mln. USD.	70
Graf 19 Statní dluh Ukrajiny v % HDP v letech 1997-2020	72
Graf 20 Statní dluh Ruské federace v letech 1997-2020 v % k HDP	73

8.4 Seznam použitých zkratk

CPI – The Corruption Perceptions Index – Index korupce

HDP – Hrubý domácí produkt

ILO – International Labour Organization – Mezinárodní organizace práce

NABU – Národní protikorupční úřad Ukrajiny

NBU – národní banka Ukrajiny
RF – Ruská Federace
SNS – Společenství nezávislých států
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
ÚP – Úřad práce